

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Carolin Roos

Vittnets dilemma

- ett val mellan plikt och rädsla

Examensarbete
30 högskolepoäng

Handledare:
Professor Per-Ole Träskman

Straff- och processrätt

Vårterminen 2009

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Syfte	5
1.2 Avgränsning	6
1.3 Metod och material	7
1.4 Disposition	7
2 VITTNESPLIKTEN	8
2.1 Distinktionen mellan begreppen bevisperson och vittne	8
2.2 Bevispersoners plikt under förundersökning	9
2.2.1 Förhörspersonens skyldigheter	9
2.2.2 Förhörspersonens rättigheter	11
2.3 Vittnesplikt i domstol	11
2.3.1 Vem omfattas av vittnesplikten?	11
2.3.2 Vittnespliktens omfattning	13
2.3.3 Vittne som uteblir	13
2.3.4 Mened	14
2.3.5 Ovarsam utsaga	16
3 VÅLD OCH HOT MOT BEVISPERSONER	17
3.1 Otillåten påverkan	17
3.2 Olika typer av otillåten påverkan	18
3.3 Övergrepp i rättssak	20
4 ORGANISERAD BROTTSLIGHET	22
4.1 Definition av organiserad brottslighet	22
4.2 Mc-gäng	22
4.2.1 Mc-gängen etablerar sig i Sverige	23

4.2.2	Mc-gängens påverkan på personer i rättsprocessen	23
4.2.3	Några fall från verkligheten	26
5	SKYDD OCH SÄKERHET I DOMSTOL	28
5.1	Telefonförhör och videokonferens	28
5.2	Stängda dörrar	29
5.3	Förhör i part eller åhörarens utelucka	30
5.4	Vittnesförhör utom huvudförhandling	30
5.5	Vittnesstöd	31
5.6	Säkerhetskontroll	31
6	ANONYMA VITNEN	33
7	SKYDD FÖR BEVISPERSONER	35
7.1	Besöksförbud	35
7.1.1	Förbudets innebörd och syfte	35
7.1.2	Handläggning och formalia	36
7.1.3	Utvidgat besöksförbud	37
7.1.4	Särskilt utvidgat besöksförbud	38
7.2	Skyddade personuppgifter	38
7.2.1	Sekretessmarkering	39
7.2.2	Kvarskrivning	40
7.2.3	Fingerade personuppgifter	42
7.2.4	Namnbyte	43
7.3	Polisiära insatser	44
7.3.1	Särskilt personsäkerhetsarbete	44
7.3.2	Det särskilda personsäkerhetsprogrammet	45
7.3.2.1	Programmets innebörd	45
7.3.2.2	Personkrets	46
7.3.2.3	In- och utträde ur programmet	47
7.3.2.4	Följder	48
7.4	Skydd från hot som avges av person på anstalt	48
7.4.1	Granskning av brev och telefonsamtal	48
7.4.2	Meddelande om permission	49
7.5	Internationellt samarbete	50
7.5.1	Nordiskt samarbete	50
7.5.2	Europeiskt samarbete	50
8	ANALYS	52
8.1	Vittnesplikten	52

8.2	Mc-gängen	54
8.3	Obefogad rädsla och självcensur	56
8.4	Säkerhet, skydd och förbyggande åtgärder	56
8.5	Slutsats	59
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	61

Summary

We all risk becoming witness to a crime sometime in our lifetime. It can happen anytime and anywhere. With the observation comes a civil duty to take part in the investigation of the crime and to truthfully describe the witnessed events at the court proceedings. A witness that defies the obligation to participate in the judicial process can be subject to a number of measures in order to get him or her to fulfill its duty. These measures can consist of everything from ordering the witness to pay a fine to detaining the witness in custody. A violation of the obligation to speak truthfully in court can ultimately lead to imprisonment.

The majority of all witnesses can fulfill the above mentioned civic duties without any major difficulties. Unfortunately it has, over the last couple of years, become increasingly common that witnesses are subjected to illicit influence in purpose to get them to withdraw a complaint or change a testimony. These pressures to bear can for example be brought through threats, violence or harassment. Furthermore, witnesses can experience discomfort with their own participation in the legal process and therefore not wanting to take part in it, even though they have not been subjected to any actual influence. The problem with witnesses being exposed to reprisals is particularly great when the witnessed crime was performed by people linked to organized crime, there amongst mc-related crime.

Influencing and harassing witnesses is far from the main activity occupying the criminal mc-organizations but it is at the same time nothing they strive to avoid. A common conception is that the mc-gangs are heavily criminalized networks which let nothing stand in their way, not even the judicial authorities. The accuracy of this statement can be discussed but the common opinion leads to a great fear of these organizations and their inhibiting effect on witnesses is immense.

The society has in order to decrease and prevent this kind of abuse of witnesses created a great deal of measures, consisting of everything from informing the witness about the court proceedings to protect his or her name, address and civic registration number from the public. Since 2006 there is also a possibility to let a threatened witness enter in to the so called witness protection program. This program is partly an international cooperation why witness protection nowadays also can be given abroad.

Measures that prevent the organizations from committing crimes in general should be taken in order to decrease the problem of witnesses being influenced by people that can be linked to organized crime. By preventing the networks' criminal function their need to influence witnesses is also prevented. Furthermore, the somewhat exaggerated common conception of the organizations as highly dangerous groups should officially be corrected, since they in reality rarely trouble non-criminal people.

Sammanfattning

Vi riskerar alla att någon gång i livet bli vittne till ett brott. Det kan ske när som helst och var som helst. I och med bevittnandet inträder en medborgerlig skyldighet att medverka vid utredningen av brottet samt att vid en eventuell domstolsförhandling sanningsenligt redogöra för sina iakttagelser. Skulle ett vittne tredska finns det en mängd tvångsmedel som kan vidtas för att få denne att fullgöra sina skyldigheter. Dessa kan bestå av allt från vite till hämtning och häkte. Ett brott mot skyldigheten att tala sanning under rättegången är dessutom förenat med ett straffansvar och kan i värsta fall leda till fängelse.

Majoriteten av alla vittnen kan utan större problem uppfylla ovan nämnda medborgerliga skyldigheter. De senaste åren har det dock blivit allt vanligare att vittnen utsätts för otillåten påverkan, bland annat i syfte att få dem att återta anmälningar eller att ändra utsagor. Påtryckningar kan bland annat utövas genom hot, våld och trakasserier. Vidare kan bevispersoner känna obehag av att delta i en rättsprocess och därför välja att inte medverka till ärendets behandling trots att någon faktisk påverkan inte ägt rum. Problem med repressalier mot bevispersoner är särskilt stort i samband med organiserad brottslighet, däribland mc-relaterad kriminalitet.

De kriminella mc-organisationernas huvudsakliga verksamhet är på intet sätt att hota och att söka påverka bevispersoner men detta är samtidigt inget de tar avstånd ifrån. Den allmänt rådande uppfattningen synes vara att mc-gången är grovt kriminella nätverk, vilka inte låter sig hindras av någon, inte ens rättsskipande myndigheter. Riktigheten i detta påstående kan diskuteras men uppfattningen leder icke desto mindre till att rädslan för dessa organisationer är utbredd och att deras hämmande effekt på vittnen är stor.

Samhället har, för att minska och förebygga problematiken med utsatta och rädda vittnen, utarbetat ett stort antal åtgärdsalternativ. Dessa kan bestå i allt från att informera vittnet om det rättsliga förfarandet till att ge denne livvaktsskydd eller skydd av personuppgifter. Sedan 2006 finns det även en möjlighet att låta hotade personer ingå i det så kallade särskilda personsäkerhetsprogrammet. Arbetet med detta program utförs till viss del på internationell nivå och bevispersoner kan därför numer erbjudas skydd även utanför Sveriges gränser.

För att minska problematiken kring hotade vittnen vid mc-kriminalitet bör det i första hand vidtas förebyggande åtgärder avseende nätverkens allmänna kriminella verksamhet. Genom förhindrandet av organisationernas brottsliga funktion minskas även deras behov av att söka påverka bevispersoner. Vidare bör allmänheten informeras om mc-gångens verksamhet och den, till viss del sanna men överlag överdrivna, bild av dem som livsfarliga bör delvis korrigeras eftersom motorcykelorganisationer i realiteten relativt sällan besvärar icke-kriminella människor.

Förord

När jag i augusti 2004 för första gången satte mina fötter på lundensisk mark var jag nära att ta första vändande tåg tillbaka till hemstaden Stockholm. Jag var omotiverad till att börja studera, jag kände inte en människa i hela Skåne och jag tvingades bo i ett litet rum i en villa i Kävlinge. I Kävlinge!

Nu när jag nästan fem år senare, i och med detta examensarbete, skall avsluta mina universitetsstudier är jag glad att jag har ett nästintill nitiskt behov av att avsluta vad jag en gång har påbörjat. Det har varit fem fantastiska år. Jag har lärt mig massor, haft oerhört kul och fått enormt goda vänner. Dessutom har jag lyckats byta upp mig till en alldeles egen lägenhet på Ulrikedal.

Det är med skräckblandad förtjusning och ett visst mått av vemod som jag härmed lägger lundatiden bakom mig. Men kunskaperna, minnena och vännerna, dem tar jag med mig – för alltid.

För stöd i skrivandet av detta examensarbete vill jag först och främst tacka min handledare Per-Ole Träskman. Tack för det goda samarbetet samt de värdefulla och alltid lika intelligenta synpunkterna.

Vidare vill jag tacka all personal på avdelning 3 vid Stockholms tingsrätt för det varma välkommandet och det givande arbetet under den, med denna uppsats parallella, praktiken. Det var enormt lärorikt och väldigt, väldigt roligt.

Till sist vill jag rikta ett stort tack till min mycket goda vän och ständiga vapendragare Lovisa Elardt. För att du har agerat synonymordbok där Words ordförråd har varit otillräckligt. För att du har underhållit med konstanta konversationer via mejl, MSN och Facebook under de annars så ensamma timmarna på kammaren. För att du har bjudit på kaffe i trötta stunder, även om jag alltid har varit tvungen ta med min egen mjölk. Och inte minst för att du med engagemang har korrekturläst denna uppsats, trots att du tillfrågades i elfte timmen. Tack!

Jag vill avsluta med att tillägna denna uppsats till farfar Lasse som bara två veckor innan ”lilla kandidaten” blev kandidat på riktigt tackade för sig. Den här är till dig, farfar.

Lund i maj 2009

Carolin Roos

Förkortningar

BOJ	Brottsofferjourernas Riksförbund
BrB	Brottsbalk (1962:700)
BRÅ	Brottsförebyggande rådet
Ds	Departementsserie
e.c.	E contrario (latin: motsatsvis)
EKMR	Europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
EU	Europeiska Unionen
FUK	Förundersökningskungörelsen (1947:948)
JO	Justitieombudsmannens ämbetsberättelse
KvaL	Lag (1974:203) om kriminalvård i anstalt
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv II
PolisL	Polislagen (1984:387)
Prop.	Proposition
PRV	Patent- och registreringsverket
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
RF	Regeringsformen (1974:152)
RH	Rättsfall från Hovrätterna
RKP	Rikskriminalpolisen
RPS	Rikspolisstyrelsen
SekrL	Sekretesslagen (1980:100)
SFS	Svensk författningssamling
SKV	Skatteverket
SPAR	Svenska person- och adressregistret
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

”Medborgarnas lojalitet med rättsordningen utgör en väsentlig beståndsdel i ett demokratiskt samhälle. Den svenska rättsordningen bygger på att vittnen och målsägande fritt och sanningsenligt kan lämna sina berättelser inför domstolarna. Ett angrepp mot t.ex. ett vittne kan därför sägas vara ett angrepp på rättsordningen och ytterst på samhället. För att rättsordningen inte skall hotas är det av vikt att de som medverkar i en rättsprocess skyddas mot olika former av övergrepp”¹

Att bli vittne till ett brott kan hända oss alla, var som helst och när som helst. Bevitnandet av en brottslig handling medför att en lagstadgad skyldighet att medverka i samtliga stadier av rättsprocessen inträder. Det innebär bland annat att man är tvungen att närvara vid förhör under såväl förundersökning som domstolsförfarande och att man måste tala sanning då hörd vid domstol. Idag är det dock ingen ovanlighet att ett vittne utsätts för påtryckningar, hot och andra angrepp i syfte att få denne att ändra sin utsaga, ta tillbaka sin anmälan eller hålla sig undan.

Att ofrivilligt sättas i en situation där man tvingas välja mellan rättsstatens uppsatta regelverk och sin egen och sin familjs säkerhet är långt ifrån önskvärt och i allra högsta grad förenat med bekymmer. Problematiken med utsatta och rädda vittnen förekommer under samtliga stadier av rättsprocessen, från att det bevitnade brottet begås till dess dom fallit i målet – ibland ännu längre.

Sedan de kriminella mc-gängen gjorde sitt intåg i Sverige under 1990-talet har denna grupp blivit allt mer framträdande i utövandet av påtryckningar på bevispersoner. Idag är problemet större än någonsin tidigare och det kan konstateras att det främst är grovt kriminella, ofta organiserade, brottslingar som ligger bakom de riktigt grova och mest allvarliga hoten.²

Som citatet ovan pekar på har de repressalier som vittnespersoner utsätts för inte bara effekt på det enskilda vittnet och dess familj utan även på rättssamhället i stort. Detta gör att problematiken med utsatta och hotade vittnen är något som av flera anledningar till möjligaste mån måste förebyggas och stoppas.

1.1 Syfte

Denna uppsats syftar främst till att redogöra för det dilemma som vissa vittnen kan ställas inför i samband med en rättsprocess – att välja mellan att följa det lagstadgade regelverk som samhället ställer upp eller utsättas för

¹ Prop. 1996/97:135 – Ändring i brottsbalken. Skärpning av straff för övergrepp i rättssak., s. 8.

² Prop. 2005/06:138 - Personsäkerhet, s. 13.

påtryckningar av hotande och våldsamma personer. Huvuduppgiften i denna uppsats är således att beskriva de medborgerliga skyldigheter som i Sverige åligger personer i en rättsprocess, de påtryckningar dessa kan utsättas för samt de stöd- och skyddsåtgärder som finns för att lösa, eller i vart fall minska, detta problem. Vidare ämnas undersöka hur vittnen kan känna trygghet i att delta i rättsprocessens olika stadier, vad som är bra med den nuvarande regleringen och vad som, om möjligt, kan göras bättre.

I uppsatsen beskrivs problematiken utifrån vittnets perspektiv och särskild fokus ligger i utredningen på kriminella mc-gäng som hotande och påtryckande grupp.

1.2 Avgränsning

Som nyss nämnts ligger fokus i denna uppsats på vittnens situation i rättsprocessen. Detta innebär att reglering avseende målsägande, medmisstänkta eller andra bevispersoner som kan utsättas för otillbörlig påverkan under rättsprocessen inte omfattas av uppsatsens kärnområde, även om viss reglering är densamma för dessa andra grupper som för vittnen. Vidare belyser uppsatsen främst situationen för de så kallade tillfällighetsvittnena, det vill säga de personer som bevittnar ett brott av ren slump och som tidigare inte har någon relation till gärningsmannen.³

Det kan konstateras att det inte enbart är bevispersoner som riskerar att utsättas för hot och våld under rättsprocessen utan i många fall är även personer som arbetar inom rättsväsendet, exempelvis poliser och åklagare, utsatta för övergrepp.⁴ Denna uppsats behandlar dock uteslutande personer som utsätts för repressalier som en följd av agerande eller observationer i sin roll som privatperson.

Vidare kan konstateras att problematiken med utsatta bevispersoner företrädesvis är framträdande vid tre brottstyper: organiserad brottslighet, ungdomsbrottslighet samt familjevåld.⁵ Denna uppsats ämnar beskriva situationen rörande organiserade brottslingar, främst tillhörande kriminella mc-gäng, som hotande grupp.

Tillåtelsen av anonyma vittnen i rättsprocessen berörs endast mycket kort, då frågan om detta i första hand är relevant i diskussionen kring allas rätt till en rättvis rättegång.

Även om påverkan på parter och vittnen sker i alla typer av mål får konstateras att det i långt större utsträckning sker i brottmål än i tvistemål varför denna uppsats enbart behandlar den förra kategorin av rättsliga ärenden.

³ SOU 1998:40 - Brottsoffer. Vad har gjorts? Vad bör göras?, s. 318.

⁴ SOU 2004:1 - Ett nationellt program om personsäkerhet, s. 119 f.

⁵ BRÅ-rapport 2008:8 - Otillåten påverkan mot brottsoffer och vittnen. Om ungdomsbrott, relationsvåld och organiserad brottslighet, s. 7.

1.3 Metod och material

Vid författandet av denna uppsats har klassiska juridiska källor, såsom lag, förarbeten, praxis och doktrin, legat till grund för skrivandet. Vidare har rapporter och skrivelser från olika verk och myndigheter, såsom Skatteverket, Rikspolisstyrelsen och Brottsförebyggande rådet, använts. Fakta har även hittats i tidskrifter från olika brottsförebyggande organisationer. Till viss del har information vidare hämtats från olika hemsidor, främst olika myndighetssidor men även andra hemsidor där för uppsatsen relevant information funnits tillgänglig. Databasen Zeteo och dess lagtextkommentarer har i viss mån även använts.

1.4 Disposition

Inledningsvis redogörs för den Sverige medborgerliga skyldigheten att medverka i rättsprocessen, vanligen kallad vittnesplikten. En deskription ges av pliktens omfattning under såväl förundersökningen som själva rättegången samt av vad som kan komma att ske om plikten inte efterlevs. Vidare definieras och särskiljs begreppen vittne och bevisperson, då dessa två personkategorier inte alltid är underkastade samma regelverk avseende medverkan vid en rättsprocess.

I kapitlet därpå följer en beskrivning av de handlingar som utgör otillåten påverkan av såväl vittnen som andra bevispersoner samt en redogörelse av den i sammanhanget straffbelagda gärningen, övergrepp i rättssak.

Vidare beskrivs vad som definierar organiserad brottslighet i allmänhet och kriminella mc-gäng i synnerhet. Det ges vidare en redogörelse för mc-gängens påverkan av bevispersoner under rättsprocessen.

I det efterföljande kapitlet beskrivs de olika förfarandemetoder och säkerhetsåtgärder som kan tillämpas för att öka säkerheten och minska vittnets utsatthet under själva domstolsförfarandet, varefter möjligheten att använda sig av anonyma vittnen berörs. Denna senare säkerhetsåtgärd är idag inte tillåten i Sverige, varför framställningen är mycket kort.

Det följande avsnittet behandlar de åtgärder som utanför själva domstolsförfarandet kan bli aktuella för att skydda hotade och trakasserade personer. Det rör sig om såväl sekretesskydd som fysiskt skydd.

Avslutningsvis förs en diskussion om den i uppsatsen behandlade problematiken. I detta avsnitt diskuteras till viss del även de olika lösningarna på vittnesproblematiken och lämpligheten med dessa.

2 Vittnesplikten

I Sverige finns det en medborgerlig skyldighet att medverka till att förhör kan hållas under förundersökning och att, då kallad, vittna vid rättegång.⁶ Dessa skyldigheter åligger alla vittnen men inte alla bevispersoner. I det följande kommer att redogöras för skillnaden mellan dessa båda begrepp samt, med särskild tonvikt på vittnets situation, för de skyldigheter och rättigheter som under rättsprocessen kan kopplas till respektive kategori.

2.1 Distinktionen mellan begreppen bevisperson och vittne

Vad exakt som definierar ett vittne är inte angivet i lag varför användningen av begreppet kan variera något. Det som i dagligt tal avses med begreppet vittne, och som också är den definition som Europakonventionen tillämpar, är till viss del missvisande enligt en strikt svenskjuridisk tolkning.⁷ Enligt det synsätt som framkommer i svensk lag är snarare benämningen bevisperson en mer korrekt term för den som av allmänheten kallas vittne.⁸

Med begreppet *bevisperson* avses alla personer som under en rättsprocess samtliga stadier, det vill säga vid såväl förundersökning som domstolsförhandling, lämnar uppgifter till rättsväsendet.⁹ Generellt kan sägas att en bevisperson är någon som med ett eller flera av sina sinnen iakttagit någonting som kan vara av betydelse för utredningen av ett brott eller klagörandet av en omtvistad sak.¹⁰ Till denna kategori hör såväl vittnen som målsägande och medmisstänkta.¹¹ Man kan således konstatera att bevisperson är ett något vidare begrepp, vilket omfattar även vittnen.

Definitionen av begreppet *vittne* fyller i svensk rätt främst betydelse vid rättegångstillfället och avgörandet av vilka som skall avlägga ed och därmed bli straffrättsligt ansvariga för de utsagor de avger. Behovet av att klassificera någon som ett "vittne" är således snarast av processuell karaktär.¹² Vilka som skall och inte skall anses utgöra vittne och vilka som skall höras under ed redogörs tydligare för nedan under kapitel 2.3.1.

⁶ Ekelöf m.fl., "Rättegång – femte häftet (V)", s. 119.

⁷ Bring m.fl., "Förundersökning", s. 83 ff.

⁸ SOU 2004:1, s. 109.

⁹ SOU 2004:1, s. 109.

¹⁰ Bring m.fl., s. 84 f.

¹¹ SOU 2004:1, s. 109.

¹² 36 kap 1 och 11 §§ rättegångsbalken (1942:740) (RB) samt 15 kap 1 och 3 §§ brottsbalken (1962:700) (BrB).

2.2 Bevispersoners plikt under förundersökning

Då det föreligger misstanke om att ett brott som faller under allmänt åtal har förövats skall en förundersökning inledas.¹³ Syftet med förundersökningen är att utreda om det de facto har begåtts någon kriminaliserad handling och vem som i sådana fall har begått denna samt att samla bevis för att kunna väcka åtal.¹⁴ Förundersökningen skall bedrivas objektivt och omständigheter som talar både för och emot den misstänkte skall undersökas och registreras.¹⁵ Vid insamlingen av bevis skall bland annat förhör hållas med personer, såväl misstänkta som andra bevispersoner, som kan antas tillföra utredningen något.¹⁶

2.2.1 Förhörspersonens skyldigheter

Det åligger var person i Sverige att vid påfordran medverka vid förundersökning och under denna delta vid förhör.¹⁷ Plikten gäller undantagslöst och för alla.¹⁸ Förhörspersonens skyldighet omfattar inställelse till förhör men medför däremot ingen straffrättslig skyldighet att yttra sig och en förhörsperson kan därmed vara helt passiv under förhöret.¹⁹ Vid förhör under förundersökningen avläggs ingen ed och förhörspersonen talar således inte under något straffansvar.²⁰

En person som *närvarar vid*, dock ej nödvändigtvis medverkar till, förövandet av ett brott har en lagstadgad skyldighet att redan på brottsplatsen låta sig förhöras av polisman. Om personen utan giltig anledning vägrar medverka till att ett förhör kommer till stånd får polisen ta denne med sig för att kunna genomföra förhör på annan plats.²¹ En förutsättning för detta är att polisen anlant till brottsplatsen i nära anslutning till brottets förövande.²² Skyldighet att medfölja till förhör åligger även den som *vistats i närområdet* av en plats där brott begåtts. En förutsättning för att en medverkansskyldighet i dessa fall skall uppkomma är att det för brottet i fråga, eller för försöket därtill, är förskrivet minst fyra års fängelse.²³ Polisens möjlighet att i dessa fall använda tvångsmedel är beroende av svårighetsgraden av det begångna brottet samt vikten av personens uppgifter och att de lämnas genast och av just den personen.²⁴

¹³ 23 kap 1 § RB.

¹⁴ 23 kap 2 § RB.

¹⁵ 23 kap 4 § RB.

¹⁶ Wennberg, "Introduktion till straffrätten", s. 88.

¹⁷ Ekelöf m.fl., "Rättegång V", s. 119.

¹⁸ Bring m.fl., s. 85.

¹⁹ Danielsson, "Förundersökning i brottmål", s. 56.

²⁰ Ekelöf m.fl., "Rättegång V", s. 119.

²¹ 23 kap 8 § 1 st. RB.

²² Danielsson, s. 62.

²³ 23 kap 8 § 2 st. RB.

²⁴ Danielsson, s. 62.

Medverkansplikten i anslutning till ett brottsförövande gäller oavsett om en förundersökning om brott inletts eller ej.²⁵

Under förundersökningen *bör* alla som skall åberopas som vittne i domstol förhöras. Detta medför att det även efter inledande av förundersökning finns en lagstadgad skyldighet att medverka till att förhör kan hållas. Skyldigheten föreligger för alla som kan antas ha uppgifter vilka kan vara av vikt för utredningen.²⁶

Förhörspersonen skall i görligaste mån kallas till förhöret i god tid.²⁷ Hörsammas inte kallelsen kan personen, om det anses lämpligt, föreläggas kallelse vid äventyr av *vite*. Så får dock inte ske om förhöret skall hållas per telefon eller om den kallade personen är bosatt mer än tio mil från platsen där förhöret skall hållas.²⁸

Vidare kan en person som inte, utan giltig anledning, åtlyder kallelse *hämtas* till förhör under förutsättning att denne är bosatt eller delgavs kallelsen inom tio mil från förhørsplatsen.²⁹ Hämtning får även ske utan föregående kallelse om ovan nämnda avståndskrav är uppfyllt och det är fråga om ett brott på vilket det kan följa fängelse samt det inte är troligt att personen kommer att hörsamma kallelsen, förstöra bevis eller på annat sätt försvåra utredningen.³⁰ Är det av synnerlig vikt för undersökningen kan dock hämtning tillåtas även då personen befinner sig längre bort än vad som nyss angivits.³¹ Hämtning i dessa fall bör dock endast ske i yttersta undantagsfall och samtliga mindre ingripande åtgärder skall först ha övervägts och funnits otillräckliga. Dessutom skall förhörspersonens utsaga vara av avgörande betydelse för utredningens vidare beredning eller slutförande.³²

En person som kallas till förhör kan som ovan nämnts *inte* tvingas att yttra sig.³³ Förhørsledaren har dock ingen lagstadgad skyldighet att upplysa förhörspersonen om dess rätt till tystnad under förundersökningen.³⁴ Väljer en person att utnyttja sin rätt till tystnad finns dock en möjlighet för rättsväsendet att få till stånd ett vittnesförhör inför fullsuttet rätt redan under förundersökningen.³⁵ Förhöret anses då utgöra ett vittnesförhör utom huvudförhandling (se vidare under kapitel 5.4) och förfarandet förutsätter att uppgiften, vilken personen vägrar att uttala sig om är av vikt för utredningen samt att denne skulle ha en skyldighet att vittna vid en framtida rättegång.³⁶ Detta medför att varken misstänkta, målsägande, medmisstänkta eller

²⁵ 23 kap 8 § 3 st. RB.

²⁶ 23 kap 6 § RB.

²⁷ 5 § 2 st. förundersökningskungörelsen (1947:948) (FUK).

²⁸ 23 kap 6a § RB.

²⁹ 23 kap 7 § 1 st. RB.

³⁰ 23 kap 7 § 2 st. RB.

³¹ 23 kap 7 § 3 st. RB.

³² Danielsson, s. 59 f.

³³ Wennberg, s. 88.

³⁴ Ekelöf m.fl., "Rättegång V", s. 127.

³⁵ 23 kap 13 § RB.

³⁶ 23 kap 13 § RB.

anhöriga till den misstänkte kan tvingas till detta förfarande.³⁷ Se vidare om vittnesplikten vid själva förhandlingen nedan under kapitel 2.3.1.

2.2.2 Förhörspersonens rättigheter

Person som kallas till förhör skall informeras om vilket tillfälle och vilken händelse förhöret avser. Dessutom bör anhörig till den misstänkte, senare den tilltalade, redan i samband med förundersökningsförhöret erinras om att de ej har en legal plikt att vittna i domstol.³⁸

Förundersökningen skall bedrivas på ett sådant sätt att ingen människa utsätts för onödigt misstanke eller obehövligen kostnader eller olägenheter.³⁹ Detta innebär att förhöret i görligaste mån skall hållas på tid och plats som finnes lämpligt för förhörspersonen.⁴⁰

Personer som inte är häktade eller anhållna får förhöras under en period av sex timmar. Då denna tid förlöpt äger förhörspersonen lämna förhörsp platsen utan att ange skäl därtill. Kan förhörspersonen i fråga av synnerliga skäl misstänkas för brott är denne skyldig att stanna i ytterligare maximalt sex timmar. Därefter måste minst tolv timmar förflyta för att personen på nytt skall få bli föremål för förhör, såtillvida inte synnerliga skäl talar för att denne bör förhöras tidigare.⁴¹

2.3 Vittnesplikt i domstol

I svensk domstol råder så kallad vittnesplikt för var och en som kallas till rättegång som *vittne*. Plikten innebär att dessa personer har en lagstadgad skyldighet att komma till domstolen vid angiven tid och höras om saken vilken den aktuella förhandlingen avser. Vittnesförhöret skall hållas under ed, vilket innebär att vittnet skall tala sanning och kan hållas straffrättsligt ansvarig om han eller hon avviker från denna.⁴² Nedan följer en redogörelse för vilka personer som omfattas av begreppet vittne, och således även av vittnesplikten, samt vad som kan ske om denna plikt inte efterlevs.

2.3.1 Vem omfattas av vittnesplikten?

Enligt rättegångsbalken⁴³ (RB) är huvudregeln att *alla som inte är part* i ett mål får höras som vittne i detsamma. Det finns dock ett flertal undantag till denna huvudregel. I brottmål skall till exempel målsäganden *aldrig* höras som vittne, oavsett om denne för talan eller ej.⁴⁴ Inte heller legala

³⁷ Wennberg, s. 89.

³⁸ Danielsson, s. 56, jfr 36 kap 3 § RB – avhandlas närmre under kapitel 2.3.1.

³⁹ 23 kap 4 § RB.

⁴⁰ 5 § 1 st. FUK.

⁴¹ 23 kap 9 § RB.

⁴² Carlsson m.fl., ”Processrättens grunder”, s. 75.

⁴³ SFS 1942:740.

⁴⁴ 36 kap 1 § 1 st. RB.

ställföreträdare skall höras som vittne i en rättsprocess.⁴⁵ Detsamma gäller för en person som står åtalad i samma mål eller i ett mål som har nära samband med målet som förhöret avser.⁴⁶ Detta gäller oavsett om personen i fråga är att se som gärningsman eller medhjälpare till brottet.⁴⁷ Däremot gäller undantaget inte för personer som har haft rollen av anstiftare.⁴⁸ Vidare gäller undantaget från vittnesplikten även för personer som inte har åtalats i målet men som tidigare har varit misstänkta eller som det har meddelats strafföreläggande emot. Detsamma gäller då beslut om åtalsunderlåtelse har tagits avseende personen.⁴⁹

För nära släktingar till någon av parterna gäller inte vittnesplikten och dessa är således *inte skyldiga* att avlägga vittnesmål.⁵⁰ Att det inte föreligger någon skyldighet att vittna innebär att personen *inte kan tvingas* att vittna men *får* likväl göra det om denne så önskar. Personen måste dock meddelas att det ej föreligger något tvång.⁵¹ Som nära släkting ses personer som parten är eller har varit gift med, släktingar i rakt upp- och nedstigande led, syskon och deras respektive samt andra som kan anses stå parten nära.⁵² Med det sistnämnda åsyftas främst personer som sammanbor med parten eller som ämnar ingå äktenskap med denne.⁵³ Undantaget från vittnesplikten gäller dock inte personer som är närstående till en målsägande som inte för talan i målet.⁵⁴

Som huvudregel har vittnesplikten företräde framför tystnadsplikten rörande sådana uppgifter som personen erhållit i sitt yrkesutövande.⁵⁵ Trots detta *får* somliga yrkeskategorier *endast* vittna om arbetsrelaterade uppgifter under förutsättning att behörig myndighet ger tillstånd till det. För andra yrkeskategorier gäller striktare regler. Advokater, läkare, psykologer och familjerådgivare får exempelvis endast vittna om sådan information som de erhåller i tjänsten och som omfattas av deras tystnadsplikt om det finns stöd för det i lag eller den, vilken informationen avser, samtycker till det.⁵⁶

Personer som lider av psykiska störningar samt personer som ännu inte fyllt 15 år *får* höras som vittne om rätten finner det lämpligt, efter en bedömning av omständigheterna i det enskilda fallet.⁵⁷

⁴⁵ JO 1966 s. 223.

⁴⁶ 36 kap 1 § 2 st. RB.

⁴⁷ Prop. 1983/84:78 – Om ändringar i rättegångsbalken m.m., s. 72.

⁴⁸ Ekelöf m.fl., "Rättegång – fjärde häftet (IV)", s. 169.

⁴⁹ 36 kap 1 § 3 st. RB.

⁵⁰ 36 kap 3 § RB.

⁵¹ 36 kap 10 § 3 st. RB.

⁵² 36 kap 3 § RB.

⁵³ NJA 2007 s. 874.

⁵⁴ 36 kap 3 § RB e.c..

⁵⁵ 14 kap 1 § sekretesslagen (1980:100) (SekrL).

⁵⁶ 36 kap 5 § RB.

⁵⁷ 36 kap 4 § RB.

Vittnesplikten gäller för *alla*, utom de som ovan undantagits plikten, som vistas inom Sveriges gränser, således även för personer som inte är svenska medborgare.⁵⁸

2.3.2 Vittnesplikten omfattning

Alla som inte ovan undantagits från huvudregeln att alla utom parter får höras som vittne har alltså en vittnesplikt och därmed en skyldighet att komma till förhandling då kallad. Innan ett vittne lämnar sitt vittnesmål framför rätten skall denne avlägga vittnesed. Innebörden av detta är att personen lovar att endast avge sanningsenliga uttalanden och inte undanhålla något som kan vara av betydelse i målet.⁵⁹ Efter det att ed har avlagts skall rättens ordförande särskilt påminna vittnet om edens vikt samt om att personen därefter talar med en sanningsplikt. Vidare är eden förknippad med ett straffansvar, vilket bland annat innebär att ansvar för mened⁶⁰ kan ådömas den som bryter mot sanningsplikten.⁶¹ Vittnet skall också, i tillämpliga fall, erinras om att han eller hon har en rätt att vägra uttala sig om omständigheter som riskerar medföra att denne tvingas avslöja sin egen, eller närståendes, brottsliga eller vanärande handling.⁶² Vad som skall anses utgöra vanärande handling är föremål för bedömning i varje enskilt fall och bedömningen skall vara beroende av ”rådande moraluppfattning”.⁶³

Skall någon som är under 15 år eller som enligt ovan beskrivna förutsättningar anses vara närstående till en tilltalad i brottmål höras vid förhandling skall dessa *inte* avlägga ed. Vidare skall ed heller inte avläggas av någon som lider av en psykisk störning *om* det kan antas att störningen medför att personen inte förstår edens innebörd.⁶⁴

Vittnen är inte bara skyldiga att sanningsenligt besvara de frågor de får under förhandlingen utan de skall även självmant berätta om sådant de förstår kan ha betydelse för målet. Detta gäller även uppgifter de är osäkra på, under förutsättning att de meddelar rätten om sin osäkerhet. Vidare finns det inget som hindrar att vittnen tillfrågas om vilka slutsatser som skulle kunna dras av de uppgifter de avger – detta är dock ingenting de självmant behöver uppge.⁶⁵

2.3.3 Vittne som uteblir

Den som är kallad till förhandling som vittne har en lagstadgad skyldighet att inställa sig och avlägga vittnesmål. Uteblir ett vittne utan laga förfall kan

⁵⁸ Ekelöf, ”Rättegång IV”, s. 164.

⁵⁹ 36 kap 11 § RB.

⁶⁰ 15 kap 1 § BrB, se vidare om mened under kapitel 2.3.4.

⁶¹ 36 kap 14 § RB.

⁶² 36 kap 6 § RB.

⁶³ Ekelöf, ”Rättegång IV”, s. 183.

⁶⁴ 36 kap 13 § RB.

⁶⁵ Ekelöf, ”Rättegång IV”, s. 187 f.

vite utdömas.⁶⁶ Laga förfall innebär att det skall göras sannolikt att personen i fråga har en giltig ursäkt till sin frånvaro.⁶⁷ En sådan ursäkt kan vara plötslig sjukdom eller annan oförutsedd händelse som förhindrat vittnet att närvara.⁶⁸ Det är i regel vittnet själv som har bevisbördan för att frånvaron beror på ett giltigt skäl.⁶⁹ Har personen inte någon giltig anledning att utebli från sammanträdet skall ett nytt datum för vittnesmålet sättas ut vid äventyr av *ytterligare vite*. Det finns även möjlighet för domstolen att begära att vittnet skall *hämtas* om denne vägrar närvara vid förhandlingen.⁷⁰ Detta kan ske direkt eller vid ett senare utsatt rättegångsdatum. Huruvida ett beslut om förhöjt vite eller hämtning skall fattas får bedömas i varje enskilt fall. Beslut om hämtning bör inte fattas om den kallade personen kan antas komma att närvara vid nästa utsatta förhandlingsdatum efter föreläggande om förhöjt vite.⁷¹

Även då vittnet utan godtagbart skäl därtill vägrar *avlägga vittnesed* eller att svara på frågor under vittnesmålet kan det bli aktuellt med ett *vitesföreläggande*. Vid fortsatt vägran kan rätten besluta om *häktning* av personen i fråga.⁷²

Ett vittne som uteblir eller vägrar avlägga ed i enlighet med ovanstående bestämmelser kan i skäligen omfattning föreläggas att betala rättegångskostnader för en part då vittnets agerande lett till en merkostnad för parten. För att sådan ersättning skall utgå måste parten emellertid själv yrka härpå.⁷³

2.3.4 Mened

Om någon som har avlagt ed under vittnesförhör påstår något som är osant eller utelämnar uppgifter som är av betydelse för vittnesmålet skall denne ställas till ansvar för *mened*.⁷⁴ Bestämmelsen om mened omfattar endast lagstadgad ed som avlagts i syfte att verifiera en utsaga, bland annat sådan som avges av vittnen och sakkunniga i domstolsrättegångar. Däremot omfattas inte ämbetseder, såsom domar-⁷⁵ eller tolked⁷⁶. Att avge en osann eller ofullständig utsaga kan innebära såväl att oriktiga uppgifter angående ett händelseförlopp lämnas som att en sakkunnig anger uppgifter som står i strid med rådande vetenskap på det aktuella området.⁷⁷ Även att förtiga sanningen kan grunda straffansvar.⁷⁸

⁶⁶ 36 kap 7 § RB.

⁶⁷ 32 kap 6 § RB.

⁶⁸ 32 kap 8 § RB.

⁶⁹ Se bl.a. NJA 2004 s. 93.

⁷⁰ 36 kap 20 § RB.

⁷¹ Prop. 1986/87:89 – Om ett reformerat tingsrättsförfarande, s. 180 f.

⁷² 36 kap 21 § RB.

⁷³ 36 kap 23 § RB.

⁷⁴ 15 kap 1 § BrB.

⁷⁵ 4 kap 11 § RB.

⁷⁶ 5 kap 7 § RB.

⁷⁷ Jareborg, ”Brotten - tredje häftet”, s. 97.

⁷⁸ Holmvist m.fl., ”Brottsbalken - en kommentar. Del II.”, s. 15:5.

Kan ett påstående inte konstateras vara varken sant eller osant skall detta *inte* grunda ansvar för mened. Bedömningen av vittnesutsagans korrekthet skall göras på objektiva grunder, vilket innebär att ett vittne som tror sig fara med osanning men som de facto talar sanning inte uppfyller rekvisiten för brottet.⁷⁹ Att lämna ett osanningsenligt vittnesmål som är utan betydelse för saken anses inte heller straffbart.⁸⁰ Här bör dock poängteras att straffriheten inte är kopplad till utsagans avgörande eller icke avgörande betydelse för utgången i målet, alltså omfattningen av övrig bevisning, utan till om den osanna uppgiften över huvud taget berör saken vilken målet avser.⁸¹

Den som har förtigit eller lämnat en oriktig uppgift i ett sådant fall där denne haft rätt att vägra yttra sig eller annars haft en giltig ursäkt skall inte fällas till ansvar för här behandlat brott.⁸² Ett vittne som däremot förtiger uppgifter, eller vägar avlägga ed, utan giltig anledning därtill skall ges tillfälle att vid äventyr av vite rätta sig. Skulle personen heller inte därefter fullgöra sin skyldighet kan rätten förelägga denna att rätta sig vid äventyr av häkte.⁸³

Även *underlåtenhet* kan grunda straffansvar. Att förtiga uppgifter kan anses utgöra en sådan underlåtenhet men i många fall medför detta stora bevissvårigheter. Ett vittne som inte har tillfrågats om just den uppgiften vilken denne förtigit kan alltid hävda bristande insikt om att uppgiften borde ha lämnats.⁸⁴

Vidare kan konstateras att en bevisperson som lämnat en uppgift i tron att den var sanningsenlig men sedan inser att så inte är fallet och trots detta underlåter att korrigera utsagan skall anses uppfylla grunderna för ansvar. Däremot skall den som lämnar osanna uppgifter, eller underlåter att lämna relevanta uppgifter, men som innan berättelsen avslutas rättar sig vara fri från påföljd. Förhöret skall anses avslutat då vittnet avgett sin utsaga i sin helhet och blivit informerad om att inga fler frågor kommer att ställas.⁸⁵ Då förhöret uppenbarligen får ses som avslutat behöver någon ytterligare markering därav inte göras.⁸⁶

Deliktet mened kan indelas i tre olika grader. Vid bedömningen av om brottet är att anse som grovt skall särskild hänsyn tas till vittnets uppsåt till att få en oskyldig person dömd för brott samt hur pass grovt detta ursprungliga brott är. Vidare skall vikt läggas vid annan synnerlig skada som kan tillfogas annan som en följd av det osanna vittnesmålet.⁸⁷ Den

⁷⁹ Jareborg, s. 97.

⁸⁰ 15 kap 4 § 1 st. BrB.

⁸¹ Jfr bl.a. NJA 1982 s. 836.

⁸² 15 kap 4 § 2 st. BrB.

⁸³ 36 kap 21 § RB.

⁸⁴ Jareborg, s. 98 med hänvisning till NJA 1939 s. 363.

⁸⁵ Jareborg, s. 98.

⁸⁶ Jareborg, s. 98 med hänvisning till NJA 1939 s. 363.

⁸⁷ 15 kap 1 § 2 st. BrB.

ringa rubriceringen kan bli aktuell då en oriktig utsaga inte är helt utan betydelse för saken. Härmed avses fall då gärningen faller innanför det straffbara området men, utsagans betydelse dock är av relativt marginell betydelse.⁸⁸ Vidare kan en person som ägt rätten att vägra yttra sig om en omständighet men ändå uttalat sig om den, på ett osanningsenligt vis, dömas för mened av ringa grad.⁸⁹

Mened av normalgraden kan leda till max fyra års fängelse medan ringa brott föranleder en påföljd mellan böter och sex månader fängelse. Grovt brott kan medföra ett straff om mellan två och åtta års fängelse.⁹⁰ De höga straffskalorna vittnar om den vikt som lagstiftaren har lagt vid denna typ av brottslighet.⁹¹ År 2007 dömdes 50 personer till ansvar för mened.⁹²

2.3.5 Ovarsam utsaga

Till ansvar för mened kan endast den som avgivit en osann utsaga eller förtigt sanningen med uppsåt därtill dömas. Därmed inte sagt att delikten inte har en motsvarighet för fall av oaktsamhet. Lämnas ouppsåtligen osanna uppgifter under ed eller sanningsförsäkran kan det medföra straffansvar såtillvida det görs av *grov oaktsamhet*. Brottsrubriceringen är i sådana fall *ovarsam utsaga*.⁹³

Kravet på oaktsamhet ställs tämligen högt och för att föranleda straffansvar måste den vara grov. Uppgiften som lämnas skall vara av relativt stor betydelse för saken och bevispersonen skall ha bort inse detta för att oaktsamhetskravet skall anses uppfyllt.⁹⁴ Vidare kan poängteras att ett vittne som till följd av nervositet över att uppträda i en rättssal yttrar sig osanningsenligt inte är att bedöma som grovt oaktsam. I första hand torde bestämmelsen tillämpas då någon underlåtit att berätta om något vilket denne borde ha insett omfattades av dess edsplikt.⁹⁵

Ovarsam utsaga kan föranleda en påföljd om böter eller sex månaders fängelse.⁹⁶ 2007 lagfördes ingen för detta brott. Inte heller förekom det några strafförelägganden eller åtalsunderlåtelser.⁹⁷

⁸⁸ Jareborg, s. 99.

⁸⁹ Holmqvist m.fl., s. 15:10.

⁹⁰ 15 kap 1 § BrB.

⁹¹ Författarens slutsats.

⁹² http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&module_instance=21&id=452&statsType=420&statsCounty=La&Year=2007&type=1&statsPopulation=all 2009-05-04 kl. 17:55.

⁹³ 15 kap 3 § BrB.

⁹⁴ Jareborg, s. 100.

⁹⁵ Holmqvist m.fl., s. 15:16.

⁹⁶ 15 kap 3 § BrB.

⁹⁷ http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&module_instance=21&id=452&statsType=420&statsCounty=La&Year=2007&type=1&statsPopulation=all 2009-05-04 kl. 17:55.

3 Våld och hot mot bevispersoner

Som inledningsvis nämnts utsätts många uppgiftslämnare i rättsprocesser för repressalier i syfte att få dem att ta tillbaka en anmälan, ändra en utsaga eller inte vittna alls. Med bakgrund i det ökande våldet mot bevispersoner är det lätt att inse att benägenheten att vittna följt en motsatt utveckling. Rädslan för repressalier leder till att allt fler känner obehag inför att förhöras i en rättsprocess. Samtidigt har även förtroendet för stat och myndigheters skydd av medborgare i utsatta situationer minskat.⁹⁸ I detta kapitel ämnar behandlas de handlingar vilka bevispersoner i allmänhet och vittnen i synnerhet kan utsättas för under en rättsprocess, vad hoten och våldet får för konsekvenser samt det straffrättsliga skydd som samhället utarbetat för att motverka detta problem.

3.1 Otillåten påverkan

De allra flesta försök till att påverka vittnen och andra bevispersoner sker mellan tiden för gripandet och tiden för domstolsförhandling. Att i största möjliga mån förkorta denna period är således av yttersta vikt.⁹⁹ Det har visat sig att påverkan av bevispersoner ofta sker i nära anslutning till de olika stadierna i rättsprocessen, såsom då den misstänkte delges misstanke om grundbrottet, då denne förhörs om grundbrottet, då datum för huvudförhandling fastslås och/eller då huvudförhandling hålls. Påtryckningar sker i vissa fall även efter att dom har fallit men detta är relativt ovanligt, såtillvida domen inte överklagas – i sådana fall är fortsatt påverkan inte lika ovanligt.¹⁰⁰

Ofta får våld och hot mot bevispersoner effekter, inte bara för de utsatta individerna utan även för rättssystemet i stort. Det är inte särskilt vanligt att vittnen och målsägande på grund av hot eller rädsla uteblir från förhör eller huvudförhandling som de blivit kallade till. Däremot är det desto vanligare att bevispersoner undanhåller information, ändrar sin utsaga, helt eller delvis, eller oförklarligt ”glömmer” vad som skett.¹⁰¹

Man kan inte med säkerhet konstatera att alla ageranden som utförs av gärningspersonen och som de facto verkar skrämmande eller obehagligt för bevispersonen företas i syfte att otillåtet påverka denne. Exempelvis kan en gärningsmans blickar på ett vittne under en rättegång likväl vara ett uttryck för den misstänktes missnöje med bevispersonens vittnesmål utan att för den sakens skull vara ämnat att påverka vittnet till ett annorlunda agerande.¹⁰²

⁹⁸ Prop. 1996/97:135, s. 8.

⁹⁹ BRÅ-rapport 2008:8, s. 86.

¹⁰⁰ BRÅ-rapport 2008:8, s. 86 ff.

¹⁰¹ BRÅ-rapport 2008:8, s. 111.

¹⁰² BRÅ-rapport 2008:8, s. 85.

De bevispersoner som främst utsätts för påverkan i samband med rättsprocesser är ofta, precis som gärningspersonen, kriminellt belastade sedan tidigare. Det är även vanligt att gärningspersonen och bevispersonen är bekanta med varandra även innan försök till påverkan sker. Vidare kan konstateras att det företrädesvis är målsägande, och inte vittnen, som utsätts för påtryckningar.¹⁰³

3.2 Olika typer av otillåten påverkan

Begreppet *otillåten påverkan* omfattar allt agerande som syftar till att få bevispersoner i rättsprocesser att ändra en utsaga eller ståndpunkt, att inte anmäla brott, att ta tillbaka anmälan eller att inte vittna vid rättegång. Agerandet innefattar en mängd olika handlingar, såsom hot, våld, trakasserier, skadegörelse och korruption. De flesta gärningar är i sig straffbara även om de inte tvunget behöver vara det för att omfattas av begreppet, vilket nedan skall redogöras för.¹⁰⁴

Hot som framställs i syfte att skrämja en bevisperson till tystnad är oftast relativt konkreta till sin karaktär. Hoten kan framställas via flera olika kommunikationskanaler, såsom telefon, mejl och brev, men vanligast är att de framförs personligen. Oftast är den bakomliggande tanken inte att hoten skall förverkligas utan de avges i syfte att skrämja personen till tystnad enbart genom den rädsla som framkallas av hotet. Till hot av detta slag räknas även utpressning där den utsatta personen skräms till tystnad med alternativet att något vanhedrande kan komma att avslöjas om denne.¹⁰⁵ Utpressningen kan även utövas som en form av hämnd på eller ”bötfällning” av bevispersonen.¹⁰⁶

I många fall har hot mot bevispersoner en mer underförstådd karaktär. Det kan i dessa fall vara svårt att bevisa att det föreligger ett konkret hot och handlingarna får då snarare betraktas som *trakasserier*. Ibland kan denna typ av handlingar enskilt ses som allt annat än kriminella, exempelvis då en person får mat eller taxibilar hembeställda till sig. Då det sker vid upprepade tillfällen kan handlingarna dock få en trakasserande karaktär vilket syftar till att skrämja bevispersonen och bör således ses som otillåten påverkan.¹⁰⁷ Vidare torde förolämpningar och nedsättande skrivelser om en bevisperson på Internet anses utgöra trakasserier, liksom markeringar av densamme.¹⁰⁸ Markeringar som ett sätt att otillåtet påverka bevispersoner är en metod där hot och annat skrämmande agerande framförs utan ord och som främst förekommer i och runt själva domstolsbyggnaden. Handlandet kan bestå i allt från att bara närvara och stirra på personen till att fotografera denne eller

¹⁰³ BRÅ-rapport 2008:8, s. 98.

¹⁰⁴ BRÅ-rapport 2008:8, s. 7.

¹⁰⁵ BRÅ-rapport 2008:8, s. 31.

¹⁰⁶ BRÅ-rapport 2008:8, s. 46.

¹⁰⁷ BRÅ-rapport 2008:8, s. 30.

¹⁰⁸ BRÅ-rapport 2008:8, s. 33 ff.

till och med dra med fingret över halsen som en gest innebärande att personen riskerar få sin hals avskuren.¹⁰⁹

Den mest planlagda av de otillåtna påverkansformerna torde vara *skadegörelse*. Ofta utgörs agerandet av förstörelse på den utsattes bostad men även andra former av skadegörelse förekommer, såsom vandalisering av annan privat egendom och dödande av den utsattes husdjur. Ett vanligt motiv till denna typ av agerande är att visa för bevispersonen att man vet var denne bor och att denne inte bör känna sig trygg i sin hemmiljö samt att man är kapabel att ta till handling.¹¹⁰

Vidare kan *korruption* användas som påtryckningsmedel. Mutan behöver inte ges i form av överlämnande av monetära medel utan även i andra former av ersättning, såsom utlovande av sexuella tjänster.¹¹¹ Bestickning ingår inte i brottsbeskrivningen övergrepp i rättssak utan för detta döms särskilt.¹¹² Ibland kan gränsen mellan trakasserier och korruption vara svår att dra. Detta gäller särskilt då bevispersonen får mängder av gåvor hemskickade till sig. Sådant agerande kan antingen tolkas som upprepade gåvor med syfte att få personen att ändra sig eftersom denne givits så mycket i gengäld. Men det kan också tolkas som att sakerna skickas hem till bevispersonen som en påminnelse om att gärningspersonen vet var denne bor och i syfte att skrämma bevispersonen till tystnad. Till viss del får man vid gränsdragningsproblematik finna ledning i hur bevispersonen har uppfattat gåvorna.¹¹³

Den minst vanliga formen av otillåten påverkan är *våldsutövande*, vilket förvisso kan utövas i en mängd olika former. Det kan vara fråga om allt från kroppsliga övergrepp, med eller utan tillhyggen, till så allvarliga brott som tortyr och mord, även om de senare inte tillhör vanligheterna. Då våld används som en påtryckningsmetod är inte sällan bevispersonen och dess plågoande sedan tidigare bekanta med varandra. Vanligast är att de lever i en parrelation med varandra eller på andra sätt lever inom samma familj eller ingår i samma kriminella organisation.¹¹⁴ Denna typ av påtryckningsmetod är vanligtvis inte planerad utan våldet utövas oftast då bevisperson och gärningsperson råkar stöta på varandra, inte sällan då alkohol finns med i bilden.¹¹⁵

Utöver de repressalier som gärningsmannen och dess medhjälpare kan utsätta bevispersoner för finns det ytterligare en anledning till att vittnen och målsägande tar tillbaka anmälningar och ändrar utsagor; *självzensur*. Bevispersoner kan agera på ett sätt som de tror är gynnsamt för deras chanser att slippa utsättas för repressalier utan att någon otillåten påverkan

¹⁰⁹ BRÅ-rapport 2008:8, s. 39.

¹¹⁰ BRÅ-rapport 2008:8, s. 32.

¹¹¹ BRÅ-rapport 2008:8, s. 32 f.

¹¹² BRÅ-rapport 2008:8, s. 51.

¹¹³ BRÅ-rapport 2008:8, s. 52.

¹¹⁴ BRÅ-rapport 2008:8, s. 31 f.

¹¹⁵ BRÅ-rapport 2008:8, s. 47 f.

de facto ägt rum. I kriminella kretsar kan detta bero på att alla nätverksmedlemmar är väl införstådda med att man inte ”golar”¹¹⁶ och att en överträdelse av denna oskrivna regel är förenad med repressalier varför de inte anmäler brott eller väljer att avge ett osant vittnesmål. Även icke-kriminella personer som utsätts för brottsliga angrepp av medlemmar i kriminella organisationer kan leva med uppfattningen att man inte bör anmäla dessa då det kan vara förenat med fara för den egna säkerheten.¹¹⁷ Självrensning är vanligast i samband med grov och organiserad brottslighet.¹¹⁸

3.3 Övergrepp i rättssak

För att se till att det allmänna intresset av att en talan, i såväl domstol som vid andra myndigheter, blir ordentligt förd och utsagor inte otillbörligen influeras har lagstiftaren reglerat problemet i lag.¹¹⁹ Den brottsliga gärningen benämns *övergrepp i rättssak*. Bestämmelsen härom är tillämplig på den som med våld eller hot därom angriper en person som gjort anmälan, väckt talan, vittnat eller förhört i ett ärende hos antingen domstol eller en annan myndighet i syfte att denne ska ändra sin utsaga eller ta tillbaka sin anmälan. Detsamma gäller då övergreppet sker med avsikten att förhindra att någon av nyss nämnda åtgärder vidtas. Vidare innebär även annat agerande, eller hot om sådant agerande, som utövas i samma syfte och som medför skada, lidande eller olägenhet för den utsatte att brottsrekvisiten skall anses uppfyllda.¹²⁰ Somliga handlingar, såsom vissa former av trakasserier, omfattas av bestämmelsen, trots att handlingarna inte är kriminaliserade i sig.¹²¹

Regleringens tillämpningsområde omfattar samtliga utsagor som avges under alla steg i rättsprocessen, det vill säga från det att brottet begås till efter det att domen vinner laga kraft eller ärendet på annat sätt avslutas.¹²² Även långt efter brottet har begåtts och rättegång har hållits kan hot eller våld riktas mot någon som varit bevisperson i målet och därmed falla under regleringens tillämpningsområde.¹²³ Utöver vittnen och parter skyddas också anmälare och ombud samt framtida sådana.¹²⁴ Däremot åtnjuter inte andra personkategorier, såsom anhöriga, anställda inom rättsväsendet och journalister, skydd av bestämmelsen.¹²⁵

För att döma till ansvar för övergrepp i rättssak krävs förutom att brottsrekvisiten är uppfyllda även att gärningsmannen haft direkt uppsåt till

¹¹⁶ Slang: ange någon.

¹¹⁷ BRÅ-rapport 2008:8, s. 53 f.

¹¹⁸ BRÅ-rapport 2008:8, s. 114 f.

¹¹⁹ Prop. 2001/02:59 – Hets mot folkgrupp, s. 43.

¹²⁰ 17 kap 10 § BrB.

¹²¹ BRÅ-rapport 2008:8, s. 16.

¹²² Prop. 2001/02:59, s. 44.

¹²³ BRÅ-rapport 2008:8, s. 16.

¹²⁴ Prop. 2001/02:59, s. 44.

¹²⁵ Prop. 1996/97:135, s. 6.

den begångna gärningen och dess hämmande eller hämnande effekt hos offret.¹²⁶

Övergrepp i rättssak indelas i tre svårighetsgrader där brott av normalgraden maximalt kan ge en påföljd om fyra års fängelse. Är brottet ringa kan påföljden bestämmas till allt mellan böter och fängelse i högst sex månader medan grovt brott ger mellan två och åtta års fängelse.¹²⁷ Den grova brottsrubriceringen tillkom först 1982 och då som en åtgärd mot ett ökande antal personer som inte talade helt ohämmat i samband med utredningar och rättegångar i grova narkotikamål och andra fall rörande organiserad brottslighet. Troligtvis hade detta sin grund i en eskalerande utsatthet av våld och hot mot bevispersoner.¹²⁸ Vidare kan nämnas att samtliga straffskalor för de olika graderna av brottet de senaste årtionden har ändrats i skärpande riktning som en följd av en ökad hot- och våldutsatthet hos bevispersoner.¹²⁹ På senare år har rättsutvecklingen syftat till att uppnå en jämlikhet mellan straffskalorna för övergrepp i rättssak och mened.¹³⁰

Bestämning av rubriceringsgrad skall vara föremål för bedömning i varje enskilt fall efter en granskning av samtliga omständigheter. Det är inte endast våldets eller hotets allvar som är av avgörande betydelse.¹³¹ Den grova rubriceringen skall tillämpas med försiktighet och bör reserveras för de fall då gärningsmannen visat särskild hänsynslöshet och råhet samt då betydande men har uppstått för det allmänna eller en enskild individ. Detsamma skall gälla om det finns risk för att sådana men uppkommer.¹³² Även den ringa brottsrubriceringen torde vara relativt sällsynt då brottet till dess natur är av tämligen allvarlig art.¹³³

Övergrepp i rättssak har som ovan nämnts ökat lavinartat de senaste åren. Antalet lagföringar¹³⁴ har gått från att år 1996 ha legat på 394 till att tio år senare ligga på 758 stycken. Mörkertalet är dock mycket stort då många hot leder, inte bara till att man drar tillbaka sin anmälan eller utsaga i det ursprungliga målet, utan även till att man inte anmäler att man blivit utsatt för påtryckande åtgärder.¹³⁵ I en undersökning som genomfördes i Sverige under mitten av 2000-talet meddelade 5 % av de tillfrågade att de utsatts för brott men inte anmält detta utav rädsla för repressalier.¹³⁶

¹²⁶ Prop. 1981/82:141 – Om ändring i lagstiftningen om kriminalvård i anstalt m.m., s. 32.

¹²⁷ 17 kap 10 § BrB.

¹²⁸ Prop. 1981/82:141, s. 34 f.

¹²⁹ Prop. 2001/02:59, s. 44.

¹³⁰ Prop. 2001/02:59, s. 46.

¹³¹ Holmqvist m.fl., s. 17:40.

¹³² Prop. 1981/82:141, s. 36.

¹³³ Prop. 2001/02:59, s. 46.

¹³⁴ Begreppet omfattar antalet personer som erhållit fällande domar, meddelats åtalsunderlåtelse eller godkänt strafföreläggande.

¹³⁵ BRÅ-rapport 2008:8, s. 22.

¹³⁶ BRÅ-rapport 2008:8, s. 23 med hänvisning till BRÅ-rapport 2008:12 – Brottsoffers benägenhet att anmäla brott.

4 Organiserad brottslighet

De senaste årtiondena har som tidigare beskrivits en tendens av ökat hot och våld i och utanför våra svenska rättssalar kunnat skönjas. Särskilt stort är problemet i samband med utredningar av och rättegångar om våld i nära relationer, ungdomsvåld samt grov och organiserad brottslighet.¹³⁷ Då fokus i denna uppsats ligger på just den organiserade brottsligheten, med särskild tonvikt på mc-gäng, är det företrädesvis problematiken med denna grupp som i det följande kommer att redogöras för och de andra problemområdena lämnas därför härefter därhän.

4.1 Definition av organiserad brottslighet

För att det, enligt den vedertagna definitionen av begreppet, skall vara fråga om organiserad brottslighet krävs att ett antal kriterier är uppfyllda. Samtliga EU-medlemsstater har anslutit sig till denna definition, vilken innebär att det *skall* röra sig om ett gemensamt arbete mellan minst två personer. Dessutom *skall* verksamheten syfta till att generera makt och/eller vinning samt företas under en längre period i tiden. Vidare *kan* det vara fråga om internationellt sammanlänkade organisationer, ibland gemensamt ordnade och kontrollerade, vilka använder sig av påverkansmetoder som, om inte kriminella, i vart fall kan ses som otillbörliga. Organiserade kriminella nätverk kan ägna sig åt allt från misshandel och utpressning till ekonomisk brottslighet och narkotika- och människosmuggling.¹³⁸

4.2 Mc-gäng

Kriminella mc-organisationer har från att ursprungligen främst ha ägnat sig åt spontan kriminalitet, såsom krogslagsmål och vandalism, på senare tid gått över till mer grov brottslighet. Numer är överlagda dåd och organiserat våld vad man främst förknippar dem med.¹³⁹ Inte sällan sysselsätter sig kriminella mc-gäng med narkotika- och vapenhandel, bedrägeri, utpressning och hallickverksamhet och de kan därmed konstateras ägna sig åt organiserad brottslighet.¹⁴⁰ Nedan följer en redogörelse för mc-organisationernas utbredning i Sverige, dess kriminella verksamhet och främst deras agerande i förhållande till vittnen och andra bevispersoner.

¹³⁷ BRÅ-rapport 2008:8, s. 7.

¹³⁸ SOU 2004:1, s. 135.

¹³⁹ Försvarets forskningsanstalt, Vetenskaplig rapport FOA-R- -99-01010-170- -SE, Svedin, L., "Kriminella MC-gäng: En transnationell hotbild – Hotbildsanalys, scenarier, åtgärdsförslag", 1999, s. 12.

¹⁴⁰ BRÅ-rapport 1999:6 – Mc-brott, s. 30.

4.2.1 Mc-gängen etablerar sig i Sverige

Organisationer bestående av personer som förenade av sitt motorcykelintresse tillsammans bedriver kriminell verksamhet har sitt ursprung i 1940-talets Amerika.¹⁴¹ I Sverige är kriminella nätverk med motorcykelklubbar ett relativt nytt fenomen och det första brottsligt organiserade mc-gänget etablerade sig här 1993 då den Malmöbaserade klubben Dirty Dräggles togs upp som fullvärdig medlem av Hells Angels. Redan året därpå etablerade sig Bandidos i Sverige och sedan dess har expansionen av verksamheterna bara ökat.¹⁴² Några organisationer är särskilt framträdande då mc-relaterad brottslighet diskuteras, exempelvis Hells Angels och Bandidos, men det finns långt fler gäng än så som är verksamma i Sverige. Många mindre klubbar är så kallade hangaround- eller prospect-klubbar, vilket innebär att de arbetar för att bli upptagna i de stora och väletablerade gängen.¹⁴³

4.2.2 Mc-gängens påverkan på personer i rättsprocessen

Brottsstatistik visar att mc-gängens medlemmar i mycket stor utsträckning är dömda för brott men det handlar för det mesta inte om sådan brottslighet man vanligen förknippar med de organiserade mc-klubbarna, såsom utpressning och bedrägeri. Istället är trafik- och tillgreppsbrott den vanligaste lagföringsorsaken. Därefter följer dock våldsbrott, våld mot tjänstemän, övergrepp i rättsak och mened, vilket tyder på att mc-gängens systemhotande verksamhet de facto är ett problem.¹⁴⁴

Eftersom grundbrotten ofta är flera till antalet eller av allvarlig natur då organiserade brottslingar är involverade har de inte mycket att förlora på att söka påverka bevispersoner i för nätverket gynnande riktning, då en fällande dom för övergrepp i rättsak inte nämnvärt påverkar en redan svår påföljd. De har tvärtom desto mer att vinna på påverkansförsöken eftersom dessa skulle kunna medföra att medlemmar av mc-gängen helt undkommer straff.¹⁴⁵

Mycket inom den brottsrelaterade mc-verksamheten tros handla om att upprätthålla respekten, makten och statusen för den egna klubben och dess varumärke. Statusen upprätthålls främst genom våld och hot både mot andra mc-klubbar och kriminella organisationer men också mot myndigheter och privatpersoner. Att sätta rättsapparaten ur spel genom att hota såväl myndighetspersonal som vittnen är ett sätt för mc-organisationerna att sätta sig över lagen.¹⁴⁶ Många gånger gör rädslan för mc-gängen inte bara att

¹⁴¹ BRÅ-rapport 1999:6, s. 13 f.

¹⁴² BRÅ-rapport 1999:6, s. 16.

¹⁴³ BRÅ-rapport 1999:6, s. 12.

¹⁴⁴ BRÅ-rapport 1999:6, s. 36 ff.

¹⁴⁵ BRÅ-rapport 2008:8, s. 115.

¹⁴⁶ BRÅ-rapport 1999:6, s. 21.

vittnen inte vågar vittna utan också att personer inom rättsväsendet inte vågar ingripa mot dem.¹⁴⁷

Det bör poängteras att rädslan för att utsättas för repressalier många gånger är större hos vittnen än vad som faktiskt är befogat. Nog för att mc-gäng de facto utsätter bevispersoner för hot och våld i syfte att skrämja dem till tystnad eller förmå dem att ändra sina utsagor men den faktiska hotbilden ger inte skäl för rädsla i den utsträckning som upplevs. Denna upphaussade bild av mc-organisationernas farlighet kommer från såväl polisen som media.¹⁴⁸

För den organiserade brottsligheten ligger fokus i realiteten på allt annat än att hota vittnen. Detta handlande har dock kommit att bli en bisyssla eftersom det anses nödvändigt för att skydda verksamheten. Att påverka bevispersoner har även en framtida effekt för dessa grupper då ryktet om deras agerande i många fall föregår dem och någon direkt påverkan därför oftast inte behövs. Många vittnen och målsäganden drar sig därför för att överhuvudtaget anmäla brott eftersom de vet att gärningsmannen tillhör ett kriminellt nätverk.¹⁴⁹ Mc-gängens västbeklädning har för allmänheten blivit synonym med våld och hot och motorcykelorganisationerna har insett att ”rätt” klädsel är tillräckligt för att människor skall uppleva dem som farliga och hotfulla. Symbolvärdet i västarna har blivit mycket värdefullt för gängen.¹⁵⁰

Sedan mc-gängen etablerade sig i Sverige har rapporter i media av dem i stort bestått av utmålningar av motorcykelklubbarna som grovt kriminella sammanslutningar som inte skyr några medel. På grund av detta förknippas många automatiskt mc-gäng med kriminalitet och med farliga och våldsbenägna medlemmar.¹⁵¹ Denna bild av mc-klubbarnas verksamhet torde tyckas illa mottagen av dem själva men så är inte fallet. Mc-gängen låter gärna föreställningen om dem som farliga och hänsynslösa vara oemotsagd.¹⁵² Den automatiska rädsla som många, på grund av den massmediala bilden av motorcykelklubbarna, upplever gör att medlemmar av mc-gäng inte alltid behöver agera för att bevispersonen skall låta sig påverkas utan många väljer ändå att av rädsla inte anmäla eller att avge osanningsenliga utsagor. Denna rädsla för mc-gäng kan även medföra att mindre nätverk kan rida på vågen av de mer etablerade gängens farliga rykte. Det händer att bevispersoner tror att det aktuella mc-gänget använder sig av samma metoder som de mer välkända organisationerna. På grund av detta kan vittnen skrämjas till tystnad trots att någon faktisk påverkan varken har planerats eller förekommit.¹⁵³ Det kan emellertid också hända att mindre kända nätverk avsiktligt försöker påverka bevispersoner genom att

¹⁴⁷ BRÅ-rapport 1999:6, s. 34.

¹⁴⁸ BRÅ-rapport 1999:6, s. 34 f.

¹⁴⁹ BRÅ-rapport 2008:8, s. 8.

¹⁵⁰ BRÅ-rapport 1999:6, s. 35.

¹⁵¹ BRÅ-rapport 2008:8, s. 75.

¹⁵² Apropå, Brottsförebyggande rådets tidskrift, nr 5-6, 1996, läst på Internet 2009-04-29 kl. 00:45.

¹⁵³ BRÅ-rapport 2008:8, s. 75.

påvisa samröre med etablerade kriminella gäng trots att det kanske inte finns någon sådan koppling.¹⁵⁴

Grovt kriminella organisationer drar sig oftast inte från att använda alla tänkbara påtryckningsmedel då så krävs. Vanligast är hot och våld mot personer inom den egna gruppen men ofta söker de även påverka andra personer och skrämma dem till tystnad. Vid påverkan av personer inom det egna nätverket används i relativt stor utsträckning direkta hot och våld medan mc-gängens påverkan av personer utanför den egna organisationen ofta är mer indirekta. Där är förvånansvärt sällan direkt våld används eftersom hot för nämnda ändamål upplevs vara en mer effektiv påverkansform.¹⁵⁵ Underförstådda hot är även en mindre resurskrävande insats där riskerna för att upptäckas och lagföras är mindre än vid direkta hot och våld.¹⁵⁶ Att samma upptäcktsrisk inte föreligger vid hot mot de egna medlemmarna beror på att dessa kan ”spelreglerna” och därför inte anmäler denna typ av påverkan.¹⁵⁷

Inte sällan sker påverkan av bevispersoner genom övervakning eller markeringar och indirekta hot. Till exempel kan, som ovan nämnts, ett antal västbeklädda mc-klubbmedlemmar med sin blotta närvaro skrämma många till tystnad. Vidare kan blickar, kroppsspråk och gester i åtskilliga fall framkalla rädsla.¹⁵⁸ Mc-gäng ägnar sig även ofta åt kartläggning. En representant för en kriminell organisation som meddelar att ”Vi vet att du har familj” uppfattas av många som ett hot mot just familjen.¹⁵⁹ Vidare räcker det för många att en kriminell mc-organisation visar att de vet var bevispersonen har för vardagsrutiner och var dennes barn går i skola för att han eller hon skall uppleva en stark rädsla och därmed låta sig bli påverkad.¹⁶⁰ I några fall har anhängare av kriminella nätverk skickat blommor till en bevisperson som precis fått barn eller satt in annonser i dagspress avseende försäljning av en bevispersons villa.¹⁶¹ Otillåten påverkan av bevispersoner kan även ske genom tips eller ombud. Via dessa kan den kriminella organisationen få fram allmänna uttalanden om att vittnen bör akta sig eller att det straffar sig att vittna eller anmäla medlemmar i nätverket.¹⁶²

Inte sällan sker den otillåtna påverkan vid den hotades arbete eller bostad men oftast sker den på offentliga platser. Agerandet tyder på ett visst mått av planläggning från det kriminella nätverkets sida. Så gör även tidpunkten för hotelserna. Vanligast är att de sker i samband med anmälan, förhör eller rättegång.¹⁶³ Men undersökningar visar även att organiserat kriminella är

¹⁵⁴ BRÅ-rapport 2008:8, s. 77.

¹⁵⁵ BRÅ-rapport 2008:8, s. 8 f.

¹⁵⁶ BRÅ-rapport 2008:8, s. 39.

¹⁵⁷ BRÅ-rapport 2008:8, s. 43.

¹⁵⁸ BRÅ-rapport 2008:8, s. 25 och 30.

¹⁵⁹ SOU 2004:1, s. 116.

¹⁶⁰ BRÅ-rapport 2008:8, s. 39.

¹⁶¹ SOU 2004:1, s. 116.

¹⁶² BRÅ-rapport 2008:8, s. 41.

¹⁶³ BRÅ-rapport 2008:8, s. 8 f.

mycket försiktiga med att utföra otillåten påverkan i rättssalen eller på andra platser där rättsväsendet kan ha dem under uppsikt då detta medför en större upptäcktsrisk.¹⁶⁴ Av samma anledning undviker de skriftliga hot då muntliga påtryckningar är långt mycket svårare att bevisa.¹⁶⁵

Vissa yrkeskriminella tar själva personligen befattning med de bevispersoner de anser utgöra ett hinder. Inom vissa kriminella organisationer finns det dock personer som just har till uppgift att hantera eventuella bevispersoner i mål där nätverkets medlemmar är involverade, oavsett om de själva varit involverade i den ursprungliga brottsligheten eller ej.¹⁶⁶

Ett problem som blivit vanligare på senare tid är kriminella grupperingars möjligheter att påverka bevispersoner även efter att personen som utfört grundbrottet häktats eller till och med förts till fängelse. Detta beror dels på det nyss nämnda, att andra medlemmar i organisationen kan genomföra hot och utöva våld mot bevispersoner, men dels också på att de tillåts använda såväl telefoner som Internet då de sitter intagna. Detta medför antingen att den intagne kan ge i uppdrag åt andra medlemmar av samma kriminella organisation att utföra påtryckningar eller att den intagne själv utför dessa inifrån anstalten.¹⁶⁷ Det är dock fortfarande förhållandevis ovanligt med otillåtna påtryckningar från personer som sitter inlåsta på anstalter.¹⁶⁸

4.2.3 Några fall från verkligheten

En person i Göteborg blev utsatt för misshandel och vittnade också om händelsen vid rättegången i tingsrätten. Den tilltalade dömdes för brottet men överklagade domen till hovrätten. Dagen innan hovrättsförhandlingen skulle hållas besöktes personen i sitt hem där en tredje person sökte förmå honom att ändra sin utsaga vid hovrättsförhandlingen genom att hota om våld av kriminellt organiserade personer. Denna tredje person dömdes i såväl tingsrätt som hovrätt för övergrepp i rättssak, grovt brott.¹⁶⁹

I september 2006 fick två personer i Göteborg sina bilar förstörda genom bilbomber i vad som tros ha varit mordförsök. Den ena personen var målsägande i ett mål mot en högt uppsatt Bandidos-ledare och den andra var vittne i ett annat mål vid vilket samma person stod åtalad. Båda personerna överlevde men vägrade medverka under rättegången.¹⁷⁰ Bandidos-ledaren dömdes senare i tingsrätten till nio års fängelse för anstiftan till mordförsök.

¹⁶⁴ BRÅ-rapport 2008:8, s. 25.

¹⁶⁵ BRÅ-rapport 2008:8, s. 43.

¹⁶⁶ BRÅ-rapport 2008:8, s. 62 f.

¹⁶⁷ BRÅ-rapport 2008:8, s. 74 f.

¹⁶⁸ BRÅ-rapport 2008:8, s. 80.

¹⁶⁹ RH 2003:23.

¹⁷⁰ www.svenskmaffia.se, Nyhet från arkivet 2008-12-09, läst på Internet 2009-05-10, kl. 22:00.

Fyra andra medlemmar i organisationen dömdes också till mångåriga fängelsestraff för deras medverkan vid attentaten.¹⁷¹

En person i Lilla Edet fick sin lägenhetsdörr sönderskjuten med sju skott. Personen hade 2002 vittnat mot en medlem i den grovt kriminella organisationen Wolfpack. Fyra män åtalades för dådet och fälldes också till ansvar för övergrepp i rättssak i tingsrätten. Påföljden bestämdes för samtliga av dem till tre års fängelse. I hovrätten friades dock tre av de tilltalade medan straffet skärptes till fem års fängelse för den fjärde personen, som också varit huvudman vid skjutningen.¹⁷²

¹⁷¹ www.svenskmaffia.se, Nyhet från arkivet 2009-01-14, läst på Internet 2009-05-10, kl. 22:00.

¹⁷² Mål B-1146/08.

5 Skydd och säkerhet i domstol

I många fall är det särskilt kritiskt att höja säkerheten just kring själva rättegångstillfället och i många fall är det de enda säkerhetsåtgärder som behöver vidtas för att uppnå ett fullgott och betryggande skydd för de inblandade parterna. I det följande kommer redogöras för de olika förfaringssätt som idag finns att tillämpa i de svenska domstolarna för att öka säkerheten och undvika konfrontationer.

5.1 Telefonförhör och videokonferens

En huvudregel inom svensk processföring är att samtliga personer som skall delta i en förhandling personligen skall närvara vid den.¹⁷³ Om det finns skäl därtill får rätten dock besluta om deltagande genom ljud eller ljud- och bildöverföring, det vill säga via telefon eller videolänk.¹⁷⁴ Beslut därom fattas av rätten men hänsyn skall tas till de respektive parternas ståndpunkt i frågan. Inte minst bör inställningen hos den part som påkallat förhöret beaktas.¹⁷⁵

Vid bedömningen av huruvida tillräckliga skäl skall anses föreligga skall särskild hänsyn tas till de kostnader och övriga olägenheter som en personlig inställelse kan tänkas förorsaka.¹⁷⁶ Detta gäller kostnader och olägenheter för såväl den kallade personen som staten eller andra som kan tänkas komma att bekosta resor och dylikt.¹⁷⁷ Dessutom skall rätten beakta om personen känner uppenbar rädsla för att närvara vid sammanträdet.¹⁷⁸ Rädslan skall, för att beaktas, vara påtaglig och befogad. Argument för att använda sig av denna typ av förhör skall bedömas med restriktivitet men en väl befogad rädsla från en målsägande eller ett vittne kan leda till att ett förfarande med videokonferens är att föredra. Detta gäller särskilt för vittnen och målsäganden i mål där den tilltalade kan antas ha anknytning till organiserad brottslighet. Vidare kan bristande säkerhet vara en anledning till att ljud- och bildöverföring är att föredra framför personens fysiska inställelse i rättssalen. Exempelvis kan det prefereras att den tilltalade närvarar via telefon eller videokonferens om det finns en överhängande risk för fritagning vid transport till rättssalen.¹⁷⁹

En person får inte delta vid en rättegång på beskrivna vis om det kan anses olämpligt, beaktat inställelsens betydelse och ändamål samt övriga

¹⁷³ 5 kap 10 § 1 st. RB.

¹⁷⁴ 5 kap 10 § 2 st. RB.

¹⁷⁵ Prop. 2004/05:131 s. 93 - En modernare rättegång - reformering av processen i allmän domstol, s. 93.

¹⁷⁶ 5 kap 10 § 2 st. RB.

¹⁷⁷ Prop. 2004/05:131, s. 93 f.

¹⁷⁸ 5 kap 10 § 2 st. RB.

¹⁷⁹ Prop. 2004/05:131, s. 94 f.

omständigheter.¹⁸⁰ Särskilt bör målets art, sammanträdets syfte samt vittnets betydelse för målet beaktas. Utöver detta bör hänsyn tas till förfaringsättets inverkan på bevisvärderingen.¹⁸¹

Vid beslutet skall en sammanvägning av de olika argumenten göras men ytterst blir det en fråga om huruvida bevisupptagning via ljud- och bildöverföring kan ske på sådant sätt att ändamålet med sammanträdet blir tillgodosett och värderingen av beviset kan ske tillfredställande.¹⁸²

5.2 Stängda dörrar

I såväl svensk grundlag som lag stadgas att förhandlingar i domstolar som huvudregel skall vara offentliga och öppna för alla och envar.¹⁸³ Detta innebär att alla skall kunna närvara vid domstolsförhandlingarna utan att därvid behöva uppge namn eller på andra sätt närmare undergå granskning. Som förhandling avses i detta sammanhang alla sammanträden där bevis tas upp av domstol. Även för de fall vittnesförhör upptages via telefon gäller offentlighetsprincipen, dock endast i den sal där rätten håller förhandling. Regleringen är en komplettering av den allmänna informationsfriheten.¹⁸⁴

Trots huvudregeln om offentlighet vid domstolsprocessen finns det en möjlighet för domstolen att besluta om stängda dörrar för de fall uppgifter som ska redovisas för rätten omfattas av sekretessen i sekretesslagen¹⁸⁵ (SkrL) hos domstolen och det är av synnerlig vikt att uppgifterna inte röjs.¹⁸⁶ Detsamma gäller för uppgifter rörande en persons hälsotillstånd eller personliga förhållanden, enskilda affärs- och driftsförhållande eller uppgifter i familjemål, om det kan antas att den enskilde kommer lida skada om uppgiften röjs.¹⁸⁷ Utöver dessa fall får domstolen även besluta om stängda dörrar avseende uppgifter i mål om bland annat sexualbrott, utpressning, dataintrång och barnpornografibrott om den vilken uppgiften rör eller någon denne närstående kan antas lida skada eller men om uppgiften skulle offentliggöras.¹⁸⁸ Stängda dörrar bör inte förordnas i större utsträckning än vad som är absolut nödvändigt och beslut därom skall därför endast omfatta just de skyddsvärda uppgifterna.¹⁸⁹

Beslut om stängda dörrar kan omfatta även någon eller några av flera målsägande eller tilltalade under förutsättning att detta inte påverkar endera partens möjlighet att föra sin talan på ett fullgott sett.¹⁹⁰

¹⁸⁰ 5 kap 10 § 3 st. RB.

¹⁸¹ Prop. 2004/05:131, s. 95.

¹⁸² Prop. 2004/05:131, s. 95.

¹⁸³ 2 kap 11 § regeringsformen (1974:152) (RF) jfr 5 kap 1 § 1 st. RB.

¹⁸⁴ JO 1976/77, s. 27 f.

¹⁸⁵ SFS 1980:100.

¹⁸⁶ 5 kap 1 § 2 st. RB.

¹⁸⁷ 7 kap 22 §, 8 kap 17 § samt 9 kap 15 § SkrL.

¹⁸⁸ 9 kap 16 § SkrL.

¹⁸⁹ JO 1985/86, s. 90 f samt 2004/05, s. 46.

¹⁹⁰ JO 1995/96, s. 61 och 67.

Här bör poängteras att det faktum att en förhandling hålls inom stängda dörrar inte per automatik innebär att uppgifter som framkommer under denna tid förblir sekretessbelagda. För att sekretessen av dylika uppgifter skall bestå även efter avslutad förhandling krävs att domstolen beslutar därom i den slutliga domen.¹⁹¹

5.3 Förhör i part eller åhörarens utevaro

Rätten får besluta att förhör under förhandling skall upptas i part eller åhörarens utevaro om det finns anledning att anta att förhörspersonen på grund av rädsla inte kommer att tala sanning eller parten eller åhöraren stör personen i dess förhör.¹⁹² Bestämmelsen vinner tillämplighet då vittnet på grund av rädsla, blygsel eller vördnad för parten eller åhörare misstänks komma att fara med osanning om personen i fråga närvarar under förhöret.¹⁹³ Detta är ingen definitiv rättighet men det är sällsynt att rätten inte tillgodoser en önskan om att få vittna i en persons utevaro om anledningen därtill är lagligen grundad. Det torde dock inte vara tillräckligt att vittnet generellt har svårt att tala inför publik för att hindra andra att närvara vid vittnesförhöret.¹⁹⁴

Om en *part* tvingas lämna rättssalen under ett vittnesförhör bör det finnas möjlighet för denne att följa förhöret via upptagning av ljud och bild, så kallad medhörning. Om det inte finns möjligheter till detta skall parten få vittnesutsagan återberättad för sig och beredas möjlighet att ställa frågor till vittnet.¹⁹⁵ En *åhörare* som visas ut ur salen i enlighet med denna bestämmelse har ingen liknande rätt att ta del av den information som framkommer under förhöret.¹⁹⁶

5.4 Vittnesförhör utom huvudförhandling

Det finns en möjlighet att hålla vittnesförhör innan själva huvudförhandlingen hålls.¹⁹⁷ Denna regel skall dock tillämpas mycket restriktivt och endast i vissa fall. Bland annat är en sådan omständighet som ursäktar vittnes utevaro vid själva huvudförhandlingen att denne inte kan infinna sig vid förhandlingen.¹⁹⁸ Detta kan exempelvis bero på mycket svår sjukdom.¹⁹⁹ Även för de fall de ekonomiska kostnaderna eller andra olägenheter inte står i proportion till att vittnet inställer sig i rätten kan det vara ursäktat att höra vittnet utom huvudförhandling så att denne slipper inställa sig vid det faktiska rättegångstillfället.²⁰⁰ Vid bedömningen skall,

¹⁹¹ 12 kap 3 § SekrL.

¹⁹² 36 kap 18 § 1 st. RB, jfr. även 5 kap 9 § RB.

¹⁹³ Kommentar till 36 kap 18 § RB, Zeteo på Internet, 2009-04-07 kl 22:46.

¹⁹⁴ Prop. 1986/87:89, s. 178.

¹⁹⁵ 36 kap 18 § 2 st. RB.

¹⁹⁶ 36 kap 18 § RB e.c., jfr prop. 1986/87:89, s. 178.

¹⁹⁷ 36 kap 19 § RB.

¹⁹⁸ 36 kap 19 § 1 p RB.

¹⁹⁹ Prop. 1986/87:89, s. 180.

²⁰⁰ 36 kap 19 § 2 p RB.

förutom dessa negativa effekter, även andra faktorer, såsom vittnesmålets betydelse för rättegången samt målets betydelse i stort, beaktas.²⁰¹

5.5 Vittnesstöd

För såväl vittnen som målsägande kan en rättegång vara det första mötet med rättväsendet, vilket rent generellt kan innebära både rädsla och osäkerhet. Många gånger upplever bevispersonerna i en rättegång att fokus helt ligger på den tilltalade och att deras egna behov och känslor i mångt och mycket blir förbisedda. Till viss del kan information om förfarandet och stöd under rättsprocessens gång underlätta. Detta stöd kan ges av så kallade vittnesstöd, vilket är en verksamhet i Brottsofferjourenas Riksförbunds (BOJ) regi.²⁰² BOJ är en ideell verksamhet som ger stöd och råd till alla typer av brottsoffer. Vittnesstöden har tystnadsplikt och utbildas fortlöpande för att hela tiden kunna ge brottsofferna ett fullgott stöd.²⁰³ Ytterst ansvarig för vittnesstödet är dock Brottsoffermyndigheten, vilka sedan 2001 tillsammans med Domstolsverket är ansvariga för att det finns en fungerande vittnesstödsverksamhet vid samtliga tings- och hovrätter i Sverige.²⁰⁴ Verksamheten utgörs av personer som inte tillhör rättväsendet men som utbildats i rättegångsprocessen och särskilt i det stöd som bevispersoner kan behöva. Vittnesstöden arbetar ideellt och kan hjälpa till med allt från att berätta om rättssalens uppbyggnad och rätten till ersättning till att ordna så att bevispersonen får tillgång till ett avskilt rum att invänta rättegången i.²⁰⁵ Däremot är det strängeligen förbjudet för vittnesstöden att diskutera de sakfrågor vilka rättegången rör eller yppa egna värderingar angående konflikten.²⁰⁶ Vittnesstödsarbetet utförs under hela rättsprocessens gång vilket innebär att bevispersoner kan få stöd och hjälp såväl under som före och efter själva rättegången.²⁰⁷

Vittnesstöd har funnits sedan 1995 då Växjö tingsrätt som första domstol i Sverige lanserade stödverksamheten. Idag finns det ca 750 aktiva vittnesstöd och årligen får ca 25 000 vittnen stöd och hjälp från de frivilligt engagerade vittnesstöden.²⁰⁸

5.6 Säkerhetskontroll

Finns det anledning att anta att det föreligger allvarlig fara för någons liv, hälsa eller frihet eller att personer kan komma att utsättas för brottsligt angrepp i domstolens lokaler får domstolen, efter samråd med polisen och i vissa fall åklagaren, meddela att säkerhetskontroll skall äga rum.²⁰⁹

²⁰¹ Prop. 1986/87:89, s. 180.

²⁰² <http://www.boj.se:81/index.pl/vittnesstd5>, 2009-04-20 kl. 23:00.

²⁰³ SOU 2004:1, s. 75.

²⁰⁴ Tidningen Brottsoffer, nr 1, 2008, s. 11.

²⁰⁵ <http://www.boj.se:81/index.pl/vittnesstd5>, 2009-04-20 kl. 23:00.

²⁰⁶ SOU 2004:1, s. 78.

²⁰⁷ <http://www.boj.se:81/index.pl/vittnesstd5>, 2009-04-20 kl. 23:00.

²⁰⁸ Tidningen Brottsoffer, nr 1, 2008, s. 11.

²⁰⁹ 1-2 §§ lag (1981:1064) om säkerhetskontroll i domstol.

Säkerhetskontroll vid domstol kan delas upp i två kategorier: allmän och särskild. Den *allmänna säkerhetskontrollen* sker då ett befarat hot föreligger mot domstolen i allmänhet medan *särskild kontroll* sker då det föreligger fara att någon utsätts för brott i samband med en specifik domstolsförhandling.²¹⁰ För att allmän säkerhetskontroll skall upprättas krävs endast en indikation på att ett konkret hot föreligger och kravet för att få till stånd en sådan säkerhetskontroll bör inte ställas allt för högt. För att en särskild säkerhetskontroll skall upprättas krävs dock att det föreligger en konkret risk för kvalificerade brottsliga gärningar. Det måste vid varje enskilt fall göras en avvägning mellan å ena sidan behovet av skydd och säkerhet och å andra sidan den inskränkning i grundläggande fri- och rättigheter som kontrollen innebär.²¹¹

Säkerhetskontrollen utförs av en polisman, i vissa fall i samarbete med en ordningsvakt, och skall utföras på alla som skall besöka domstolen respektive rättegången. De som arbetar vid domstolen samt advokater och personer som är där i utövandet av allmän tjänst eller offentligt uppdrag är undantagna granskningen. Om särskilda skäl föreligger får domstolen fatta beslut om att undanta även andra personer från denna kontroll.²¹² Säkerhetskontrollen innebär att väskor och andra föremål som medbringas till lokalen får undersökas i syfte att undvika att vapen och andra, för brott avsedda, föremål förs in i lokalen. Även kroppsvisitation är tillåten för att uppnå samma ändamål.²¹³ Personer som vägrar genomgå säkerhetskontrollen eller personer på vilka man finner otillåtna föremål som de vägrar lämna ifrån sig skall som huvudregel vägras tillträde till lokalen. Domstolen får dock besluta att personer skall undantas tvånget och, agerandet till trots, tillåta dem tillträde.²¹⁴

²¹⁰ 1 § lag om säkerhetskontroll i domstol.

²¹¹ Prop. 2000/01:32 – Säkerhetskontroll i domstol, s. 62.

²¹² 3-4 §§ lag om säkerhetskontroll i domstol.

²¹³ 5 § lag om säkerhetskontroll i domstol.

²¹⁴ 6-7 §§ lag om säkerhetskontroll i domstol.

6 Anonyma vittnen

Ett förfarande med anonyma vittnen är idag inte tillåtet inom svensk processrätt men ämnet förtjänar ändå en kortare presentation. Lösningen innebär att information om ett vittne eller en målsägande hålls hemlig för den misstänkte eller den tilltalade. Sekretessen omfattar även uppgifter som kan leda till att bevispersonen identifieras.²¹⁵ Exempel på sådana uppgifter är vittnets ålder, yrke och adress.²¹⁶

Ett införande av ett system med anonyma vittnen har vid flera tillfällen de senaste knappa 20 åren varit uppe för diskussion på flera nivåer inom den svenska lagstiftningen.²¹⁷ Förslagen har bland annat inneburit att vittnets²¹⁸ identitet skulle hållas hemlig för den tilltalade men avslöjas för polis, åklagare, försvarare och domstol. Självklart skulle informationen omfattas av deras tystnadsplikt.²¹⁹

Det har vid de tidigare diskussionerna konstaterats att en lösning med anonyma vittnen endast kan vinna tillämpning då den utsatta personen är ett så kallat tillfällighetsvittne. I övriga fall, då vittne och gärningsman är bekanta, skulle det för den tilltalade inte vara vidare svårt att ta reda på vem som döljer sig bakom ett anonymt vittnesmål.²²⁰ För att på ett effektivt sätt kunna bruka det anonyma vittnesinstitutet krävs vidare att det inte framkommer några uppgifter i själv utsagan som kan riskera identifiera vittnet.²²¹

Idag är den rådande uppfattningen hos den svenska lagstiftaren att en tillåtelse av anonyma vittnen är en alltför långtgående lösning. Detta eftersom den äventyrar grundläggande principer vilka vi förlitar oss på i ett rättssamhälle.²²² Exempel på en sådan princip som kan ta skada vid brukandet av anonyma vittnen är den enskildes rätt till en rättvis rättegång då förfarandet förhindrar den tilltalades fullständiga insyn²²³ i de förhållanden som ligger till grund för ett avgörande för eller emot denne.²²⁴ Vidare förhindras den tilltalades möjlighet att bemöta vittnesuppgifterna på ett fullgott sätt om vittnets identitet är okänd för honom eller henne.²²⁵ Särskilt omotiverat har institutet med anonyma vittnen ansetts vara då problematiken med utsatta och hotade vittnen inte har upplevts som så pass

²¹⁵ SOU 2004:1, s. 203.

²¹⁶ Prop. 1993/94:143 – Brottsoffren i blickpunkten – en brottsofferfond och andra åtgärder för att stärka brottsoffrens ställning, s. 43.

²¹⁷ SOU 2004:1, s. 203.

²¹⁸ Begreppet vittne används fortsättningsvis trots att samma reglering skulle gälla även målsägande, vilket för denna uppsats inte är relevant.

²¹⁹ SOU 1998:40, s. 309

²²⁰ SOU 1998:40, s. 318.

²²¹ RPS-rapport 1990:4 – Vittneskydd, s. 48.

²²² Ds 1995:1 – Vittnen och målsägande i domstol, s. 48.

²²³ 14 kap 5 § 2 st. SekrL.

²²⁴ SOU 2004:1, s. 203.

²²⁵ Prop. 1993/94:143, s. 44 f.

omfattande att följderna av att använda sig av anonyma vittnen skulle kunna väga upp för det intrång i djupt rotade rättsprinciper som lösningen innebär.²²⁶ Istället har det i flera utredningar föreslagits att en effektivisering av befintliga och utveckling av nya metoder för att skydda och stödja bevispersoner är det bästa alternativet.²²⁷

Sverige ratificerade Europakonventionen för de mänskliga rättigheterna (EKMR) redan 1953 men inkorporeringen av den skedde först i och med Sveriges inträde i Europeiska Unionen (EU) 1 januari 1995.²²⁸ Sedan det sistnämnda datumet är konventionen likställd svensk nationell lag.²²⁹ Det bör därför nämnas att anonyma vittnen enligt europarättslig praxis inte undantagslöst anses strida mot principen om en rättvis rättegång²³⁰ varför också flera länder inom unionen använder sig av anonyma vittnen i vissa fall.²³¹ En förutsättning för att denna processuella förfaringslösning skall tillåtas är dock att den bevisning som talar mot den tilltalade inte till huvuddel består av anonyma vittnesmål och att försvaret under någon del av rättsprocessen har fått tillfälle att förhöra vittnet.²³²

²²⁶ SOU 1998:40, s 310 med hänvisning till SOU 1990:92 – Våld och brottsoffer.

²²⁷ SOU 2004:1, s. 209.

²²⁸ Danelius, ”Mänskliga rättigheter i europeisk praxis – en kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna”, s. 34 ff.

²²⁹ Lag (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, inledningen.

²³⁰ Art 6 Europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (EKMR).

²³¹ SOU 2004:1, s. 204 f.

²³² RPS-rapport 1990:4, s. 45 f.

7 Skydd för bevispersoner

Skydd för bevispersoner utanför själva domstolen kan ges i två kategorier, fysiskt skydd och sekretesskydd. Det *fysiska skyddet* ses generellt som en mer kortsiktig lösning och ämnar skydda den hotade personen från direkta brottsliga angrepp. *Sekretesskyddet* avser utgöra ett mer långsiktigt skydd där hemlighållande av den utsatta individens personliga förhållanden skall förhindra att angrepp riktas mot denne.²³³ Nedan följer en redogörelse för de olika säkerhetsinsatser som utanför rättegången kan bli aktuella för att skydda bevispersoner och andra hotade och utsatta personer.

7.1 Besöksförbud

Sedan 1988 lagregleras rätten att få ett besöksförbud utfärdat mot någon om det på grund av särskilda omständigheter finns risk för att denne kommer att begå brott, förfölja eller på andra sätt allvarligt trakassera någon annan.²³⁴ Trots att många av de gärningar som omfattas av besöksförbudets tillämpningsområde är straffbelagda i sig ger den generella straffrättslagstiftningen inte ett fullgott skydd. Bland annat kan vissa former av personförföljelse inte angripas men hjälp av sedvanliga straffrättsliga regler. Exempel på detta är frekventa brev, mejl och telefonsamtal, vilka kan upplevas både obehagliga och skrämmande men som emellertid inte alltid utgör brott i rättslig mening. Det var för att täcka denna ”lucka” som lagen om besöksförbud kom till i slutet på 1980-talet.²³⁵ Många i Sverige verksamma jurister är av uppfattningen att ett individuellt utformat besöksförbud har en större brottsavskräckande effekt än de generellt utformade straffbestämmelser vilka omfattas av förbudets tillämpningsområde.²³⁶

7.1.1 Förbudets innebörd och syfte

Besöksförbudet innebär att den, vilken förbudet är utställt mot, förhindras besöka, kontakta eller på andra sätt förfölja den utsatta personen.²³⁷ Även andra åtgärder, såsom telefon- och mejlkontakt, kontakt via bud eller att i närheten av den utsatta vistas och göra obscena gester omfattas av förbudet.²³⁸ Besöksförbudet syftar till att förhindra att just dessa gärningar begås men är en relativt långtgående åtgärd och skall därför tillämpas med restriktivitet. Det bör därför alltid i första hand kontrolleras om syftet med förbudet kan uppnås på mindre ingripande vis.²³⁹

²³³ RPS-rapport 1990:4, s. 9.

²³⁴ 1 § lag (1988:688) om besöksförbud.

²³⁵ Prop. 1987/88:137 – Om besöksförbud, s. 12.

²³⁶ Prop. 1987/88:137, s. 12 f.

²³⁷ 1 § 1 st. lag om besöksförbud.

²³⁸ Prop. 1987/88:137, s. 40.

²³⁹ 1 § 3 st. lag om besöksförbud.

Beslut om besöksförbud kan fattas redan då det föreligger en risk för att en person utsätts för någon eller flera av nyss nämna gärningar. Vid beaktande av denna risk skall man särskilt ta hänsyn till om individen tidigare har begått brott mot liv och hälsa eller frid och frihet alternativt trakasserande brott gentemot samma person.²⁴⁰ Personen, vilken besöksförbudet skall utfärdas emot, behöver däremot inte nödvändigtvis ha lagförts för det tidigare brottet. Härvid bör dock poängteras att brott för vilka den aktuella personen tidigare lagförts utan vidare kan läggas till grund för ett besöksförbud medan fall där tidigare brottsmisstanke stannat vid just misstanke måste beaktas med restriktivitet. Rent tidsmässigt finns inga begränsningar i vilka brott som får beaktas vid beslut om besöksförbud men generellt kan sägas att ju längre tillbaka i tiden ett tidigare begånget brott ligger desto mindre betydelse får det vid bedömningen. Detsamma kan sägas för kvantiteten av brott, det vill säga att ett flertal tidigare begångna brott tillmäts större betydelse än enstaka sådana. I vissa fall kan det även bli aktuellt att lägga tidigare likartad brottslighet, som begåtts mot en helt annan person, till grund för utfärdandet av ett besöksförbud.²⁴¹ Brotts art är vid dessa fall av större vikt och det torde krävas att brottet är av allvarlig natur för att det skall tillmätas betydelse vid bedömningen.²⁴²

I fråga om risk för trakasserier torde utfärdande av besöksförbud endast bli aktuellt då det rör sig om relativt allvarliga sådana.²⁴³

7.1.2 Handläggning och formalia

Då hoten ofta är överhängande vid beslut om besöksförbud skall ärende därom handläggas skyndsamt.²⁴⁴ Med anledning av detta blir beslut om besöksförbud giltiga genast och utan hinder av att de inte vunnit laga kraft.²⁴⁵ Beslutet fattas av åklagaren, i första hand efter begäran av den vilken förbudet skall skydda.²⁴⁶ Det finns dock möjlighet för åklagaren att på eget initiativ eller efter begäran av annan utfärda besöksförbud.²⁴⁷ Om den vilken besöksförbudet avser skydda eller den det är utfärdat emot begär det skall åklagarens beslut prövas i domstol.²⁴⁸

Huvudregeln är att ett besöksförbud avfattas generellt, det vill säga att det skall gälla alla former av kontakt mellan skyddsobjektet och personen vilket beslutet gäller emot.²⁴⁹ Om det med hänsyn till förhållandena i det enskilda fallet är påkallat skall besöksförbudet dock utfärdas med begränsningar och

²⁴⁰ 1 § lag om besöksförbud.

²⁴¹ Prop. 1987/88:137, s. 41.

²⁴² Prop. 1987/88:137, s. 19.

²⁴³ Prop. 1987/88:137, s. 20.

²⁴⁴ 6a § lag om besöksförbud.

²⁴⁵ 4 § 2 st. lag om besöksförbud samt prop. 1987/88:137, s. 22.

²⁴⁶ 7 § lag om besöksförbud.

²⁴⁷ Prop. 1987/88:137, s. 44.

²⁴⁸ 14 § lag om besöksförbud.

²⁴⁹ Prop. 1987/88:137, s. 42.

undantag.²⁵⁰ Detta kan till exempel bli aktuellt då de båda parterna har gemensamma barn.²⁵¹

Ett besöksförbuds giltighetstid skall avgöras efter omständigheterna i det enskilda fallet men får aldrig sättas längre än ett år. Finns skäl därtill får förbudet därefter förlängas med högst ett år i taget.²⁵² Vanligtvis anses godtagbara skäl föreligga om förutsättningarna för att utfärda besöksförbud allttjämt består. Vidare kan nämnas att ett överträdet besöksförbud normalt anses utgöra skäl för förlängd giltighet. Besöksförbudet bör dock inte ges längre giltighet än vad som krävs för att uppnå syftet med det.²⁵³

Vid brott mot utfärdat besöksförbud kan påföras en påföljd om böter eller fängelse i högst ett år. För ringa överträdelser utgår ingen påföljd.²⁵⁴

Särskilda regler gäller i vissa fall då den som utsätts för hot och den person vilken besöksförbudet riktar sig till delar bostad.²⁵⁵ Då nämnda reglering inte har någon nämnbar relevans i denna uppsats kommer den emellertid inte att närmare behandlas här.

7.1.3 Utvidgat besöksförbud

I vissa, allvarliga fall räcker inte ett sedvanligt besöksförbud för att förhindra trakasserier, hot och förföljelse av den utsatta personen. Det finns då en möjlighet att utvidga besöksförbudet till att även omfatta områden i närheten av skyddsobjektets arbete, en annan persons bostad eller andra ställen som den utsatta personen vanligen vistas på.²⁵⁶ Utöver skyddsobjektets bostad och arbete kan även andra platser där skyddsobjektet frekvent vistas, till exempel föräldrahem eller fästmans bostad, komma att omfattas av ett utökat förbud. Ett och samma besöksförbud kan omfatta flera platser men kan även avse endast en.²⁵⁷

Det utvidgade besöksförbudet bör aktualiseras först vid brott mot ett första, mindre ingripande, besöksförbud men inget hindrar att man, vid bedömning att det ej kommer att vara tillräckligt omfattande, redan från början förelägger personen ett utvidgat förbud. Ofta kan beslut om utvidgat besöksförbud fattas då den vilken det avser frekvent vistas i den utsatta personens närhet utan giltigt anledning därtill. Vanligen är syftet med detta beteende att genom sin blotta existens skrämja personen, vilken besöksförbudet avser utgöra skydd för.²⁵⁸

²⁵⁰ 3 § lag om besöksförbud.

²⁵¹ Prop. 1987/88:137, s. 42.

²⁵² 4 § lag om besöksförbud.

²⁵³ Prop. 1987/88:137, s. 42.

²⁵⁴ 24 § lag om besöksförbud.

²⁵⁵ Jfr bl.a. 1a, 4 och 6 §§ lag om besöksförbud.

²⁵⁶ 2 § 1 st. lag om besöksförbud.

²⁵⁷ Prop. 1987/88:137, s. 42.

²⁵⁸ Prop. 1987/88:137, s. 42.

7.1.4 Särskilt utvidgat besöksförbud

Skulle heller inte ett utvidgat besöksförbud vara tillräckligt för att skydda den utsatta personen kan ett särskilt utvidgat besöksförbud utdömas. Detta innebär att den trakasserande personen förhindras att vistas på ett större område i närheten av den utsattes bostad, arbetsplats eller andra ställen som denne brukar vistas på.²⁵⁹ Exempelvis kan hela kvarter eller stadsdelar omfattas men i vissa fall kan ännu större områden bli aktuella.²⁶⁰ Förbudet skall tillämpas med restriktivitet och större områden än nödvändigt får inte omfattas av besöksförbudet. En avvägning mellan den utsattes behov av skydd och den inskränkning förbudet medför för den vilken det avser skall alltid göras.²⁶¹

7.2 Skyddade personuppgifter

Normalt kan man säga att varje individ i Sverige kan identifieras genom två olika parametrar, dess namn och personnummer. Personnumret är överlag mer precist vid identifiering då alla människor har ett eget och för dem unikt personnummer medan namn är något som man, trots oändliga konstellersmöggheter, inte sällan delar med flera andra.²⁶²

Samtliga personer som är folkbokförda i Sverige skall som identitetsbeteckning ha ett personnummer. Alla som regelmässigt tillbringar sin dygnsvila i Sverige under ett års tid skall folkbokföras här i riket och får således ett personnummer tilldelat sig av Skatteverket.²⁶³ Vanligtvis sker detta i samband med barns födelse.²⁶⁴ I övriga fall fastställs identifikationsnumret av Skatteverket vid anmälan om folkbokföring.²⁶⁵

En individs personuppgifter är något som i regel är offentliga men som på många sätt kan användas på ett otillbörligt sätt för att förfölja, hota eller till och med utöva våld mot vissa personer. För att särskilt utsatta personer skall kunna skyddas mot sådan förföljelse finns en möjlighet att få skyddade personuppgifter.²⁶⁶ Begreppet är ett samlingsnamn för de skyddsåtgärder som kan genomföras genom Skatteverkets försorg. Dessa åtgärder kan bland annat bestå av sekretessmarkering, kvarskrivning eller fingerade personuppgifter.²⁶⁷

²⁵⁹ 2 § 2 st. lag om besöksförbud.

²⁶⁰ Prop. 2002/03:70 - Ytterligare åtgärder för att motverka våld i nära relationer, s. 72.

²⁶¹ 2 § lag om besöksförbud.

²⁶² RPS-rapport 1990:4, s. 17.

²⁶³ 3 § jfr 18 § folkbokföringslagen (1991:481).

²⁶⁴ 24 § folkbokföringslagen.

²⁶⁵ 18 § folkbokföringslagen.

²⁶⁶ Prop. 1997/98:9 – Skydd för förföljda personer, samordningsnummer m.m., s. 33.

²⁶⁷ Prop. 2005/06:161 – Sekretessfrågor, skyddade adresser m.m., s. 42.

7.2.1 Sekretessmarkering

I sekretesslagens²⁶⁸ 7 kap behandlas frågor om sekretess rörande enskilda personers privata förhållanden. Där stadgas att information rörande enskildas bostadsadresser och andra jämförliga uppgifter som kan ge ledning om var den enskilde eller någon till denne närstående går att nå kan komma att omfattas av sekretess. Ett dylikt förfarande förutsätter att det kan antas att den enskilde, eller någon närstående till denne, kan komma att utsättas för våld eller hot om uppgiften röjs.²⁶⁹ Individens personuppgifter ges en markering för särskild sekretessprövning, så kallad *sekretessmarkering*.²⁷⁰

Det torde i de flesta fall krävas att den utsatta personen kan förebbringa bevisning om att denna lever under hotade förhållanden. Endast ett påstående från den utsatta personen är i regel inte nog. Har det ej fallit någon dom mot den misstänkte som kan hjälpa till att styrka påståendena om hotelser kan utredningar och uttalanden från myndigheter som bekräftar påståendet ligga till grund för beslut om sekretessmarkering. Detsamma gäller bekräftelser från ideella verksamheter som jobbar med att skydda och hjälpa utsatta personer.²⁷¹

Sekretessmarkeringen omfattar all information om var den enskilde vistas för tillfället, såväl stadigvarande adress som tillfällig sådan, exempelvis adress till fritidshus eller hotell, samt alla kontaktuppgifter som finns rörande personen, exempelvis telefonnummer, e-postadress och faxnummer. Vidare kan uppgifter om den enskildes arbetsgivare ges skydd av regelverket.²⁷² För att sekretessmarkeringsinstitutet skall vinna framgång krävs vanligtvis att även uppgifter om anhöriga som berörs av hotsituationen markeras med särskild sekretessprövning så att den utsatta personen inte kan spåras genom uppgifter om dess närstående.²⁷³

En sekretessmarkering kan införas i Skatteverkets folkbokföringsregister på ansökan av personen vars uppgifter sekretessen skall skydda. Införandet av en dylik markering innebär inte någon absolut sekretess, utan frågan om personuppgifternas offentlighet skall prövas i varje enskilt fall. Det ligger på den enskilde att själv informera myndigheter, till vilken denne lämnar uppgifter, om att det finns en sekretessmarkering hos Skatteverket. Myndigheten skall då sådan markering finns göra en extra noggrann prövning innan uppgifter om den enskilde lämnas ut till tredje man. Sekretessen skall endast avse individer som de facto är förföljda och som lever under ett reellt hot. Med anledning av detta är sekretessmarkeringen

²⁶⁸ SFS 1980:100.

²⁶⁹ 7 kap 1a § 1 st. SekrL.

²⁷⁰ <http://www.skatteverket.se/folkbokforing/ovrigt/infoskydd.4.18e1b10334ebe8bc80001711.html>, 2009-04-28 kl. 20:45.

²⁷¹ Prop. 1997/98:9, s 35.

²⁷² 7 kap 1a § 1 st. SekrL.

²⁷³ <http://www.skatteverket.se/folkbokforing/ovrigt/infoskydd.4.18e1b10334ebe8bc80001711.html>, 2009-04-28 kl. 20:45.

oftast giltig ett år i taget varefter en omprövning av hotsituationen skall göras.²⁷⁴

Sekretess skall även råda avseende enskildas personliga förhållanden i verksamhet som avser folkbokföringen eller annan jämförlig registrering av befolkningen.²⁷⁵ Med sådan registrering avses bland annat införd information i register såsom det statliga person- och adressregistret (SPAR) och statistiska centralbyråns register över totalbefolkningen. Efter regeringens förordnande²⁷⁶ ska även andra register, såsom Rikspolisstyrelsens (RPS) centrala passregister och centrala register för nationella identitetskort samt Vägverkets vägtrafikregister, omfattas av en sekretessmarkering.²⁷⁷

Med hänvisning till att objektivitetsprincipen i möjligaste mån skall tillvaratas skall bestämmelserna om sekretess avseende uppgifter i folkbokföringen tillämpas med väldig restriktivitet.²⁷⁸ Sekretessen omfattas av ett så kallat rakt kvalificerat skaderekvisit vilket innebär att det i dessa fall råder en extra stark presumtion för att uppgifterna skall vara offentliga. Att sekretessbelägga och hemlighålla uppgifter av detta slag skall endast anses påkallat då den enskilde eller någon närstående till denne kan befaras lida skada om uppgiften lämnas ut.²⁷⁹

Skatteverket erbjuder vidarebefordring av post till personer med sekretessmarkerade personuppgifter. Postförsändelsen skall då lämnas till närmaste SKV-kontor, vilket ser till att brevet eller paketet kommer den skyddade personen tillhanda.²⁸⁰

Antalet personer med sekretessmarkeringar i Skatteverkets register var 1988 ca 1 600 men siffran har de senaste årtiondena ökat stadigt och uppgick 2008 till 11 500 individer.²⁸¹

7.2.2 Kvarskrivning

Införandet av en sådan sekretessmarkering som beskrivits ovan bör ses som den första åtgärden som vidtas i Skatteverkets försorg för att skydda emot att hotade individers personliga förhållanden röjs för utomstående. För de fall en sådan, eller någon annan mindre ingripande, åtgärd inte skulle anses

²⁷⁴ Prop. 2005/06:161, s. 43 f.

²⁷⁵ 7 kap 15 § SekrL.

²⁷⁶ 1b § sekretessförordningen (1980:657).

²⁷⁷ Prop. 2005/06:161, s. 42 f.

²⁷⁸ Prop. 2005/06:161, s. 48.

²⁷⁹ Prop. 2005/06:161, s. 43.

²⁸⁰ <http://www.skatteverket.se/folkbokforing/ovrigt/infoskydd.4.18e1b10334ebe8bc80001711.html> 2009-04-28 kl. 20:45.

²⁸¹ Prop. 1997/98:9, s. 36 samt Pressmeddelande Skatteverket 2008-10-27: <http://www.skatteverket.se/nyheterpressrum/pressrum/regionalapressmeddelanden/2008/2008/skyddavpersonuppgifterokar.5.5cddbba811c9a768f0c80007263.html>, 2009-05-08 kl. 19:45.

utgöra ett tillräckligt skydd kan den utsatta personen ansöka om *kvarskrivning*. Denna åtgärds möjlighet regleras i folkbokföringslagen²⁸² och innebär att personer som lever under hot om brottslig utsatthet, allvarliga trakasserier eller förföljelse kan medges tillstånd att få fortsätta vara skriven på en gammal folkbokföringsort trots att denne flyttat till en ny adress.²⁸³

Grunderna för kvarskrivning är jämförbara med förutsättningarna för besöksförbud. För att åtgärden skall bli aktuell krävs att det föreligger ett konkret hot eller risk för att personen utsätts för brott, förföljelse eller trakasserier.²⁸⁴ Bedömningen skall göras på objektiva grunder.²⁸⁵ Ofta torde ansökan om kvarskrivning beviljas först efter att gärningsmannen dömts för någon typ utav brott mot den utsatta personen men även brottslighet mot andra personer kan utgöra grund för kvarskrivning. I vissa fall kan kvarskrivning medges trots att något brott inte alls har begåtts eller det i vart fall inte har skett någon lagföring avseende brottslig gärning. Riskbedömningarna är i dessa fall svårare men om det klarlagts att förföljelse och trakasserier har förekommit får risk för fortsatt utsatthet läggas till grund för kvarskrivning på samma sätt som risk för fortsatt brottslighet.²⁸⁶ Vidare kan kvarskrivning medges då varken brottslig gärning eller hot eller trakasserier av annat slag förekommit. I dessa fall ser man till om det finns särskilda skäl att anta att personen kommer att bli utsatt för någon sådan gärning.²⁸⁷

Kvarskrivning beviljas efter ansökan av den enskilda personen och endast om den utsatte inte kan få behovet av skydd tillgodosett på andra sätt, till exempel genom besöksförbud²⁸⁸. Oftast kombineras kvarskrivning med sekretessmarkering och kan även omfatta personens familj om denna medflyttar. Kvarskrivningen får medges i tre år åt gången och skall upphöra då det ej längre föreligger skäl för kvarskrivning.²⁸⁹

Liksom vid sekretessmarkering eftersänds den skyddade personens post till den adress där denne befinner sig.²⁹⁰

Antalet personer som är kvarskrivna är i förhållande till antalet personer som har sekretessmarkeringar förhållandevis lågt och 2007 hade 1 294 personer kvarskrivning i Sverige.²⁹¹

²⁸² SFS 1991:481.

²⁸³ 16 § folkbokföringslagen (1991:481).

²⁸⁴ Prop. 1997/98:9, s. 42.

²⁸⁵ SOU 2004:1, s. 90.

²⁸⁶ SOU 2002:71 – Nationell handlingsplan mot våld i nära relationer, s. 67 f.

²⁸⁷ SOU 2004:1, s. 90.

²⁸⁸ 16 § folkbokföringslagen.

²⁸⁹ 16-17 §§ folkbokföringslagen samt SOU 2002:71, s. 68.

²⁹⁰ SOU 2004:1, s. 89.

²⁹¹ <http://www.skatteverket.se/folkbokforing/ovrigt/infoskydd.4.18e1b10334ebe8bc80001711.html>, 2009-02-25 kl. 15:01.

7.2.3 Fingerade personuppgifter

I riktigt allvarliga fall, då heller inte kvarskrivning kan anses utgöra en tillräcklig åtgärd för att skydda en utsatt person, kan än mer ingripande åtgärder sättas in. Exempelvis kan personer som riskerar att utsättas för allvarlig brottslighet mot dess liv, hälsa eller frihet medges använda *fingerade personuppgifter*.²⁹² Denna åtgärd skall tillgripas först då andra ingripanden funnits otillräckliga. Däremot är det inget krav att mindre ingripande åtgärder de facto först har prövats.²⁹³ Hotbilden skall, liksom tidigare, bedömas på objektiva grunder.²⁹⁴

Ett medgivande att använda fingerade uppgifter innebär att den som lever under allvarliga hot kan tillåtas att använda andra personuppgifter, såsom namn och personnummer, än sina verkliga.²⁹⁵ Medgivandet innebär att de nya uppgifterna, som bestäms i samråd mellan den hotade personen och Rikspolisstyrelsen, registreras i folkbokföringen samt att de gamla uppgifterna avregistreras.²⁹⁶

Bestämmelserna angående fingerade personuppgifter återfinns i lagen om fingerade personuppgifter²⁹⁷. Lagens inledande paragraf stadgar, som ovan nämnts, att det skall vara fråga om hot om allvarlig brottslighet för att en person skall tillåtas använda sig av fingerade personuppgifter.²⁹⁸ Gärningar som omfattas av begreppet allvarlig brottslighet bör ha ett straffvärde på minst sex till åtta månader i straffskalan. Har brottsligheten riktats mot en och samma person under längre perioder eller vid upprepade tillfällen kan även lägre straffskalor utgöra grund för medgivande.²⁹⁹

Normalt medges användandet av fingerade personuppgifter på obestämd tid.³⁰⁰ Det kan dock bestämmas till viss tid om det i ett särskilt fall står klart att medgivandet bör begränsas.³⁰¹ Oavsett om medgivandet att använda fingerade uppgifter har givits på bestämd eller obestämd tid kan det upphöra på begäran av den vilken medgivandet avser, exempelvis för att hotet inte längre kvarstår. Föreligger synnerliga skäl kan även RPS ansöka om att medgivandet skall upphöra.³⁰² Sådana synnerliga skäl har i förarbetena exemplifierats genom att den vilken medgivandet avser använder både sina fingerade och sina verkliga personuppgifter, exempelvis för brottslig verksamhet.³⁰³

²⁹² 1 § lag (1991:483) om fingerade personuppgifter.

²⁹³ Prop. 1997/98:9, s. 59.

²⁹⁴ Prop. 1997/98:9, s. 46 med hänvisning till NJA1994 s. 497.

²⁹⁵ Prop. 1997/98:9, s. 52.

²⁹⁶ 6 § lag om fingerade personuppgifter samt 21 § folkbokföringslagen.

²⁹⁷ SFS 1991:483.

²⁹⁸ 1 § lag om fingerade personuppgifter.

²⁹⁹ SOU 2004:1, s. 91.

³⁰⁰ Prop. 1997/98:9, s. 60.

³⁰¹ 1 § 1 st. lag om fingerade personuppgifter.

³⁰² 8 § lag om fingerade personuppgifter.

³⁰³ Prop. 1997/98:9, s. 61.

Ett medgivande att använda fingerade personuppgifter kan omfatta även en utsatts persons familj under förutsättning att familjemedlemmen bor tillsammans med den hotade personen.³⁰⁴

Medgivandet ges av Stockholms tingsrätt efter ansökan av Rikspolisstyrelsen. RPS skall i ansökan ange på vilka grunder man anser att mindre ingripande åtgärder ej kan anses tillräckliga.³⁰⁵ Utredning av den konkreta situationen och den presumtiva hotbilden görs av Rikskriminalpolisen.³⁰⁶

Då fingerade personuppgifter är en mycket långtgående åtgärd som endast bör tillgripas i sista hand är det relativt få personer som lever med denna form av sekretess och i dagsläget har cirka 20-30 personer i Sverige fingerade personuppgifter.³⁰⁷

7.2.4 Namnbyte

Som ett alternativ eller ett komplement till ovanstående sekretessåtgärder kan hotade och utsatta personer byta namn. Såväl för- som efternamn kan bytas i enlighet med bestämmelserna i namnlagen³⁰⁸ och namnförordningen³⁰⁹.

Alla som föds i Sverige skall få ett efternamn vid födseln. Beroende på hur familjekonstellationer och föräldrarnas önskan ser ut kan ett barn förvärva antingen moderns eller faderns efternamn eller det efternamn någon av dessa senast burit som ogift.³¹⁰ Inom tre månader från födseln skall alla i Sverige även erhålla ett förnamn, vilket skall anmälas till Skatteverket.³¹¹

Byte av efternamn tillåts ovillkorligen ske till den andra förälderns nuvarande efternamn eller det denne senast hade som ogift.³¹² Enligt gammal tradition tillåts personer även att byta efternamn till sin makes eller efter att tidigare bytt till makes efternamn återgå till det personen senast hade som ogift.³¹³ Personer som önskar byta efternamn till ett som de själva bildat eller ett som i vart fall inte kan förvärfvas genom de nyss nämnda reglerna kan ansöka om det hos patent- och registreringsverket (PRV). Har ett tidigare byte skett på dylikt sätt får ytterligare namnbyte endast ske om det finns synnerliga skäl därtill.³¹⁴ Vissa restriktioner av vilka efternamn som får godkännas för byte finns. Bland annat får namnet inte väcka anstöt

³⁰⁴ 1 § 3 st. lag om fingerade personuppgifter.

³⁰⁵ 2 § lag om fingerade personuppgifter.

³⁰⁶ SOU 2004:1, s. 92.

³⁰⁷ <http://www.skatteverket.se/folkbokforing/ovrigt/infoskydd.4.18e1b10334ebe8bc80001711.html>, 2009-02-25 kl. 15:00.

³⁰⁸ SFS 1982:670.

³⁰⁹ SFS 1982:1136.

³¹⁰ 1 § Namnlagen (1982:670) (NamnL).

³¹¹ 30 § NamnL.

³¹² 5 § NamnL.

³¹³ 9-10 §§ NamnL.

³¹⁴ 11 § NamnL.

eller riskera sammanblandas med redan etablerade ätter eller varumärken, platser eller stiftelser.³¹⁵

I princip står det var och en fritt att ändra, ta bort eller lägga till ett *nytt förnamn* såvida minst ett av de vid födseln givna förnamnen behålls. En ändring av detta slag får som huvudregel endast göras vid ett tillfälle.³¹⁶ Ytterligare ändringar kan beviljas av PRV då särskilda skäl föreligger.³¹⁷

7.3 Polisiära insatser

Enligt polislagen³¹⁸ är det polismyndigheten i varje distrikt som ansvarar för att personsäkerheten inom distriktet upprätthålls.³¹⁹ Myndigheten skall enligt lagens inledande paragraf främja rättvisa och trygghet.³²⁰ Vidare åligger det polisen att bland annat förebygga brott, upprätthålla allmän ordning och säkerhet samt skydda allmänheten från brottsliga angrepp.³²¹ Uppräkningen är dock inte uttömmande och det finns uppgifter som enligt praxis ankommer på polisen men som inte kan inordnas under de i bestämmelsen uppställda uppdragen.³²²

7.3.1 Särskilt personsäkerhetsarbete

Sedan 2006 stadgar ovan nämnda lag även att polisen får bedriva *särskilt personsäkerhetsarbete* omfattande såväl vittnen som andra hotade personer.³²³ Med detta avses samtliga säkerhetsåtgärder som kan behöva vidtas för att skydda personer som lever under synnerligen allvarliga hot.³²⁴ Dessa ändringar i polislagen kan i realiteten snarare ses som precisering av en redan befintlig arbetsordning hos polisen än ett införande av en ny. Att skydda bevispersoner från brottslig påverkan låg således redan innan inom ramen för det polisiära uppdraget.³²⁵

Varje polismyndighet skall arbeta för att upprätthålla de målsättningar inom det skyddsarbete som satts upp. De åtgärder som vidtas kan komma att variera. Skyddets utformning skall bero på omständigheterna i de enskilda fallen och hänsyn skall tas till det skyddsintresse som finns, den hotbild som föreligger samt skyddsobjektets personliga förhållanden.³²⁶

Som hjälp för hotade personer kan bland annat polisens brottsoffersamordnare bidra med stöd och skydd. Vidare kan skyddsarbetet

³¹⁵ 12-13 §§ NamnL.

³¹⁶ 31 § NamnL.

³¹⁷ 33 § NamnL.

³¹⁸ SFS 1984:387.

³¹⁹ RPS-rapport 1990:4, s. 13.

³²⁰ 1 § polislagen (1984:387) (PolisL).

³²¹ 2 § PolisL.

³²² Zeteo, kommentar till 2 § PolisL, läst på Internet 2009-04-26 kl. 00:35.

³²³ 2 a § PolisL.

³²⁴ 1 § förordning (2006:519) om särskilt personsäkerhetsarbete m.m..

³²⁵ Jfr 1-2 §§ PolisL.

³²⁶ 1 § förordning om särskilt personsäkerhetsarbete m.m..

utföras genom rådgivning, bevakning och teknisk hjälp, till exempel i form av larminstallation, men även skjuts till och från jobbet och hjälp i kontakt med myndigheter, såsom socialtjänsten, och frivilligorganisationer. I mer allvarliga fall kan skyddat boende eller livvaktsskydd bli aktuellt.³²⁷ Att förse en hotad person med livvaktsskydd kräver dock väldigt stora polisiära resurser och är mycket dyrt. Att skydda en person under ett års tid kan kosta upp emot 15 miljoner kronor.³²⁸ Livvaktsskydd är dessutom ett relativt stort intrång i den enskilda individens privatliv varför denna metod inte vanligen används under längre perioder. Då det är fråga om så pass allvarliga hot att livvaktsskydd kan bli aktuellt brukar om möjligt försök med omlokalisering av den utsatta personen ske i första hand, ibland även i kombination med andra åtgärder.³²⁹

7.3.2 Det särskilda personsäkerhetsprogrammet

I samband med att det särskilda personsäkerhetsarbetet infördes i polislagen 2006 introducerades även ett nationellt program för, i första hand, skydd av utsatta bevispersoner, *det särskilda personsäkerhetsprogrammet*.

Programmet, slarvigt kallat vittnesskyddsprogrammet, är avsett att i mycket allvarliga fall ge skydd åt hotade personer då de sedvanliga skyddsinsatserna inte är tillräckliga.³³⁰

7.3.2.1 Programmets innebörd

Det särskilda personsäkerhetsprogrammet samordnas av Rikskriminalpolisen (RKP), vilken sammanför samtliga ärenden i ett gemensamt register samt utbildar personal och utarbetar metoder och strategier för programmets verksamhet.³³¹ De som beviljas inträde³³² i programmet skall erhålla hjälp och skydd i den mån det är nödvändigt och möjligt.³³³ Beslut om exakt vilka åtgärder som skall vidtas i varje enskilt fall fattas av den myndighet som ansvarar för just det fallet.³³⁴

RKP samarbetar även med flera andra myndigheter och kan genom detta samarbete exempelvis erbjuda hjälp i kontakter med Arbetsförmedlingen, för att ordna nytt arbete då personen tvingats byta bostadsort, och hjälp i

³²⁷ <http://www.polisen.se/Om-polisen/Om-Polisen-i-Sverige/Verksamheten/Brottsutredning/Personsakerhet/> 2009-04-10 kl 18:55 jfr. prop. 2005/06:138, s. 35.

³²⁸ SOU 2004:1, s. 148.

³²⁹ SOU 2004:1, s. 74.

³³⁰ <http://www.polisen.se/Utsatt-for-brott/Stod-och-hjalp/Brottsoffersskyd/Personsakerhetsprogrammet/> 2009-04-10 kl 19:30.

³³¹ <http://www.polisen.se/Om-polisen/Om-Polisen-i-Sverige/Verksamheten/Brottsutredning/Personsakerhet/> 2009-04-10 kl 19:30.

³³² Se vidare om inträde i programmet under kapitel 7.3.2.3.

³³³ 1 § förordning om särskilt personsäkerhetsarbete m.m..

³³⁴ 9 § förordning om särskilt personsäkerhetsarbete m.m..

kontakter med Skatteverket, då det är aktuellt med skyddade personuppgifter.³³⁵

Inte sällan medför rättsväsendets ingripande att de omfattade bevispersonerna lider en ekonomisk skada. Bland annat kan de brottsförhindrande åtgärderna föranleda utgifter och förluster, såsom förlorad arbetsinkomst eller förlust vid avyttring av fastigheter. Sedan införandet av den nya regleringen i polislagen 2006 åligger det polisen att även ansvara för att den ekonomiska förlusten kompenseras. Möjligheten till ersättning skall ges dem som är föremål för särskilt personsäkerhetsarbete. Betalningen, kallad *personsäkerhetsersättning*, skall utges i skälig omfattning och i form av ett engångsbelopp.³³⁶

Att närmare gå in på exakt vad det polisiära skyddarbetet i detta program går ut på är en omöjlighet. Uppgifter som hänför sig till det särskilda personsäkerhetsprogrammet samt de personer som avses skyddas av det skall omfattas av sekretess. Att uppgifter avseende såväl specifika skyddsobjekt som de åtgärder och rutiner som säkerhetsarbetet omfattar måste skyddas från allmän kändedom är uppenbart. Skulle uppgifter avseende en skyddad person eller rutinerna kring skyddarbetet röjas för individerna från vilka man ämnar skydda objektet kan det vara förenat med livsfara.³³⁷

7.3.2.2 Personkrets

Programmet är avsett för de personer som är allra värst drabbade av hot och våld i samband med medverkan i en rättsprocess.³³⁸ Det särskilda personsäkerhetsarbetet riktar sig främst till bevispersoner, det vill säga misstänkta, tilltalade, målsäganden och vittnen, som är involverade i utredningar och rättegångar mot personer som bedriver grov och organiserad brottslighet.³³⁹

I vissa fall kan det även bli aktuellt med skydd av personer inom rättsväsendet, exempelvis poliser, och så kallade informatörer, det vill säga individer som kontinuerligt förser polisen med uppgifter om personer i kriminella kretsar. För att arbetet skall kunna bedrivas på ett tillfredställande sätt kan det i vissa fall krävas att även närstående till utsatta personer måste omfattas av säkerhetsarbetet. En förutsättning för att erhålla skydd genom dessa typer av säkerhetsinsatser är, för samtliga personkategorier, att de lagligen vistas i Sverige.³⁴⁰

³³⁵ <http://www.polisen.se/Om-polisen/Om-Polisen-i-Sverige/Verksamheten/Brottsutredning/Personsakerhet/> 2009-04-10 kl 18:40.

³³⁶ Prop. 2005/06:138, s. 15.

³³⁷ Prop. 2005/06:138, s. 16 f. jfr 8 § Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om särskilt personsäkerhetsarbete m.m. (RPSFS 2006:9, FAP 480-1).

³³⁸ SOU 2004:1, s. 16.

³³⁹ 2 § förordning om särskilt personsäkerhetsarbete m.m. samt prop. 2005/06:138, s. 14.

³⁴⁰ 2 § förordning om särskilt personsäkerhetsarbete m.m. samt prop. 2005/06:138, s. 14.

7.3.2.3 In- och utträde ur programmet

För att en person skall bli aktuell för inträde i det särskilda personsäkerhetsprogrammet skall det föreligga en påtaglig risk för att personen, eller någon denne närstående, utsätts för brottslig gärning som innebär hot mot personens liv, hälsa, frihet eller frid.³⁴¹ I fråga om bevispersoner skall det finnas en koppling mellan det hot personen i fråga riskerar att utsättas för och de uppgifter den lämnar. Uppgifterna bör vara av sådan karaktär att de kan användas för att väcka åtal eller leda till fällande dom.³⁴² Vidare skall alla mindre ingripande åtgärder för att skydda personen anses otillräckliga och denne måste själv samtycka till sitt inträde i programmet.³⁴³ Det är av stor vikt att personen inträder i programmet frivilligt och att denne är beredd att samarbeta med polisen för att programmets syfte skall kunna tillgodoses. Vidare skall en bedömning av personens lämplighet att ingå i programmet göras och personens psykiska tillstånd skall utvärderas för att fastställa att denne kommer att klara av de psykiska påfrestningar som ett deltagande i personsäkerhetsprogrammet innebär.³⁴⁴

Polisen har möjlighet att förena inträde i personskyddsprogrammet med villkor som den utsatta personen skall vara skyldig att följa för att få kvarvara i det. Exempel på sådana krav kan vara att ta avstånd från kriminell verksamhet och missbruk samt att lova hemlighålla säkerhetsprogrammets uppbyggnad och verksamhet. En person som vägrar samtycka till villkoren bör nekas inträde i programmet. Dessutom kan överträdelse av de uppställda kraven medföra att personen utesluts.³⁴⁵ I mindre allvarliga fall bör dock en varning utfärdas och i första hand ges möjlighet till rättelse.³⁴⁶

Förfrågan om inträde i det särskilda personsäkerhetsprogrammet kan göras av polisen eller av Kriminalvården.³⁴⁷ Alla lokala polismyndigheter har en säkerhetssamordnare som har kontakt med den personsäkerhetsenhet till vilken ansökan om inträde lämnas.³⁴⁸ Det finns fyra sådana enheter i Sverige: vid polismyndigheterna i Stockholms, Västra Götalands, Västerbottens och Skåne län. Ärendena skickas därifrån vidare till Rikskriminalpolisen för hantering.³⁴⁹

Kontinuerliga bedömningar av hotbilden skall göras.³⁵⁰ Särskilt säkerhetsarbete får avslutas då det inte längre föreligger något hot mot den

³⁴¹ 3 § förordning om särskilt personsäkerhetsarbete m.m..

³⁴² 3-4 §§ förordning om särskilt personsäkerhetsarbete m.m. samt prop. 2005/06:138, s. 14.

³⁴³ 4 § förordning om särskilt personsäkerhetsarbete m.m..

³⁴⁴ SOU 2004:1, s. 139.

³⁴⁵ SOU 2004:1, s. 145.

³⁴⁶ SOU 2004:1, s. 152.

³⁴⁷ 8 § förordning om särskilt personsäkerhetsarbete m.m..

³⁴⁸ 8 § förordning om särskilt personsäkerhetsarbete m.m. samt <http://www.polisen.se/Om-polisen/Om-Polisen-i-Sverige/Verksamheten/Brottsutredning/Person sakerhet/> 2009-04-26 kl. 00:55.

³⁴⁹ <http://www.polisen.se/Om-polisen/Om-Polisen-i-Sverige/Verksamheten/Brottsutredning/Person sakerhet/> 2009-04-26 kl. 00:55.

³⁵⁰ SOU 2004:1, s. 69.

vilken arbetet avser skydda eller det annars inte finns förutsättningar för att bedriva sådant arbete.³⁵¹ Vidare skall säkerhetsarbetet avslutas om den skyddade personen inte längre önskar medverka till det.³⁵²

7.3.2.4 Följder

Den personkrets som omfattas av säkerhetsarbetet bör försöka hållas så liten som möjligt. Detta beror dels på att det i de flesta fall är ett livslång åtagande, från såväl den enskilde som det allmännas sida, och dels på att ett inträde i programmet omfattar relativt stora uppoffringar för den enskilde och dess familj. För vissa personer kvarstår hotet emot dem så pass länge att ett utträde ur programmet aldrig blir aktuellt. Att det kontinuerligt inkommer nya personer i programmen medan ytterst få träder ur det medför att programmet hela tiden ökar i omfattning och som resurskrävande institut.³⁵³

Vidare medför ett inträde i programmet ofta att personen eller personerna som skall skyddas genom programmets försorg tvingas byta bostadsort. En flytt till ny ort medför såväl byte av bostad och arbetsplats som uppbrott från släkt och vänner. Kanske kan personer i det särskilda personsäkerhetsprogrammet aldrig mer ha kontakt med personer från sitt gamla liv och personer i dess nya omgivning kan aldrig få redan på information om var de kommer ifrån eller om vad de tidigare gjort. För personer med ett eget kriminellt förflutet som med personsäkerhetsprogrammets hjälp omlokaliseras kan det vara mycket svårt att påbörja ett liv på rätt sida om lagen.³⁵⁴

7.4 Skydd från hot som avges av person på anstalt

I vissa fall kan hotelser mot bevispersoner uttalas även efter att gärningsmannen häktats eller till och med dömts och förts till fängelse. För att förhindra detta har lagstadgats om vissa restriktioner som kan meddelas den intagne, vilket i det följande skall redogöras för.

7.4.1 Granskning av brev och telefonsamtal

I lagen om kriminalvård i anstalt³⁵⁵ (KvaL) stadgas att brev till eller från en person som är intagen på anstalt får granskas om det finns anledning att anta att brevet syftar till att planera brottsliga handlingar eller är ett led i sådan brottslig handling.³⁵⁶ Detsamma gäller även för andra försändelser och skriftliga meddelanden än brev.³⁵⁷ Granskningen skall vara nödvändigt

³⁵¹ 10 § förordning om särskilt personsäkerhetsarbete m.m..

³⁵² SOU 2004:1, s. 152.

³⁵³ SOU 2004:1, s. 129.

³⁵⁴ SOU 2004:1, s. 129.

³⁵⁵ SFS 1974:203.

³⁵⁶ 2 kap 26 § lag (1974:203) om kriminalvård i anstalt (KvaL).

³⁵⁷ 2 kap 28 § KvaL.

påkallad med hänsyn till ordning och säkerhet.³⁵⁸ Bestämmelsen skall tillämpas med restriktivitet och hänsyn måste i alla lägen tas till den intagnes personliga integritet samt dennes behov och intresse av att kunna kommunicera med omvärlden.³⁵⁹ Vidare skall granskningen inte utföras i större omfattning än vad som är påkallat med hänsyn till syftet med kontrollen.³⁶⁰ Korrespondens mellan en intagen och dennes advokat får *inte* granskas såvida det inte görs i syfte att klargöra att det de facto är korrespondens med nu angivna person.³⁶¹

Vidare stadgar samma lag att en intern kan förvägras telefonkontakt med omvärlden om kontakten är ämnad att skada internen eller någon annan. I vissa fall kan telefonsamtal mellan den intagne och någon utomstående avlyssnas av anstaltspersonalen. För att avlyssning skall få ske krävs att det är nödvändigt med hänsyn till säkerheten samt att den intagne har vetskap om avlyssningen. Likt regelverket runt granskning av brev får heller inte den intagnes telefonsamtal med advokat som företrädare denne i ett rättsligt förfarande avlyssnas.³⁶²

7.4.2 Meddelande om permission

Under tiden en person är intagen i anstalt kan denne beviljas permission, vilket innebär att denne får lämna anstalten under en kortare tid. Syftet med permissionsinstitutet är att intagna skall anpassas till samhället inför framtida frigivning. En förutsättning för att en intern skall beviljas permission är att det inte föreligger någon påtaglig fara att denne begår brott eller på annat sätt missbrukar permissionstiden. Permissionen kan förenas med vissa förbehåll, såsom att den intagne endast få vistas på viss ort eller att denne skall åläggas en anmälningsskyldighet. I vissa fall kan det beslutas att den intagne skall ställas under bevakning under permissionen.³⁶³

Lagen om kriminalvård i anstalt stadgar att målsägande tillfrågas om denne vill bli underrättad bland annat då den intagne frigges, beviljas permission eller uteblir efter permission. Detta förutsätter dock att den intagne befinner sig på anstalt som följd av att denne begått brott mot liv, hälsa, frihet eller frid. Någon underrättelse behöver inte ges då den intagne skall vistas utanför anstalt om det anses uppenbart obehövt, exempelvis på grund av bevakning.³⁶⁴ Med stöd i denna bestämmelse kan således en målsägande informeras om när den intagne kan komma att vistas utanför anstalten och därmed vidta nödvändiga åtgärder för att undvika hot och våld.³⁶⁵ På samma sätt kan en målsägande underrättas då gärningsmannen istället verkställer sin påföljd genom rättspsykiatrisk vård³⁶⁶ eller slutna ungdomsvård³⁶⁷.

³⁵⁸ 2 kap 26 § KvaL.

³⁵⁹ Prop. 2006/07:127 – Några ändringar i kriminalvårdslagstiftningen, s. 23.

³⁶⁰ 2 kap 27 § KvaL.

³⁶¹ 2 kap 25 § KvaL.

³⁶² 2 kap 30 § KvaL.

³⁶³ 2 kap 32 § KvaL.

³⁶⁴ 2 kap 35 § KvaL.

³⁶⁵ SOU 2004:1, s. 85.

³⁶⁶ 28 § lag (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård.

7.5 Internationellt samarbete

USA är ett land med mångårig erfarenhet av utsatta och hotade vittnen och har ett mycket välutvecklat vittnesskyddsprogram. Vittnesproblematiken i många andra länder är emellertid ett relativt nytt fenomen. Med anledning därav har dessa länders vittnesskyddsverksamhet inte kommit fullt lika långt i utvecklingen.³⁶⁸ Som ovan beskrivits är Sveriges personsäkerhetsprogram förhållandevis nytt men relativt väl fungerande. Det särskilda personsäkerhetsarbetet kan dock innebära att de utsatta personerna måste hjälpas till ett skyddat boende och då Sverige är relativt litet är det inte helt enkelt att ”gömma” utsatta och hotade personer inom det egna landet.³⁶⁹ Arbetet med att kunna skydda dessa personer pågår ständigt och utvecklingen sker i allt större utsträckning på internationell nivå. En förutsättning för att ett sådant internationellt samarbete skall vinna verkan är att det finns ett väl fungerande nationellt säkerhetsprogram i de länder som deltar i samarbetet.³⁷⁰

7.5.1 Nordiskt samarbete

År 2002 höll Nordiska Rådet ett möte i Stockholm där polisrepresentanter och justitieministrar från de nordiska länderna samlats för att diskutera arbetet med en nordisk samverkan avseende vittnessäkerhet. Att få till stånd ett nordiskt samarbete ansågs angeläget.³⁷¹ Inom de nordiska länderna är behovet av vittnesskydd i mångt och mycket likartat och störst är det i samband med organiserad brottslighet, främst kriminella mc-gäng.³⁷² Då flera av de motorcykelklubbar som är verksamma i Sverige har systerklubbar i våra nordiska gränsländer blir mc-anknutna angelägenheter ofta gränsöverskridande. Sedan länge har de nationella poliskårerna därför främst arbetat upp ett nära och gott samarbete rörande just mc-kriminalitet.³⁷³

7.5.2 Europeiskt samarbete

Inom EU tog det mellanstatliga samarbetet fart för flera år sedan men det var först 2004 som Kommissionen på allvar påbörjade arbetet med att utveckla en enhetlig och gemensam vittnesskyddslagstiftning. Arbetet innebar en kartläggning av medlemsstaternas nationella lagstiftningar, administrationsförfaranden och praktiska erfarenheter på området. Syftet var att utröna i vilken mån lagstiftningen brast så att dessa punkter skulle kunna åtgärdas. Tanken var att utredningen skulle kunna erbjuda mervärde för

³⁶⁷ 21 § lag (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård.

³⁶⁸ SOU 2004:1, s. 97.

³⁶⁹ Prop. 2005/06:138, s. 13.

³⁷⁰ Prop. 2005/06:138, s. 13.

³⁷¹ Meddelelse om rekommendation 20/2001/medborger, s. 1.

³⁷² SOU 2004:1, s. 97 f.

³⁷³ Apropå, Brottsförebyggande rådets tidskrift, nr 5-6, 1996, läst på Internet 2009-04-29 kl. 00:45.

samtliga medlemsländer.³⁷⁴ Arbetet försvårades dock till viss del i och med att mycket av den konkreta informationen rörande till exempel anonyma vittnen är konfidentiell.³⁷⁵

Vidare har det europeiska samarbetet rörande vittnesskydd skett inom bland annat Europol, G8 och Europarådet. Dessa har infört flertalet icke bindande instrument, vilka genomförts i varierande omfattning.³⁷⁶ År 2005 antog Europarådets ministerkommitté en rekommendation³⁷⁷ avseende skydd av vittnen vilken syftar till att få medlemsländerna att utveckla sina vittnesskyddsåtgärder samt ge vägledning i nämnda arbete.³⁷⁸ Idag finns ett relativt gott samarbete mellan svenska och utländska myndigheter vilket innebär att hotade svenskar skall kunna erhålla skydd och boende utomlands och vice versa för de fall de nationella skyddsinsatserna inte räcker till.³⁷⁹

Vidare har en enad vittnesskyddslagstiftning på EU-nivå diskuterats men så sent som 2007 bedömdes tiden för detta inte vara mogen. Arbetet med en harmoniserad EU-rätt på området är dock alltjämt pågående och frågan anses vara mycket angelägen. Särskilt viktigt blir det europeiska samarbetet vid skydd av bevispersoner i mål rörande organiserad brottslighet eftersom dessa grupperingar ofta agerar gränsöverskridande.³⁸⁰

³⁷⁴ Kommissionens arbetsdokument om genomförbarheten av EU-lagstiftning på området för skydd av vittnen och personer som samarbetar med rättsväsendet - KOM/2007/0693 slutlig (KOM/2007/0693), p. 3.

³⁷⁵ KOM/2007/0693, p. 5.

³⁷⁶ KOM/2007/0693, p. 5.

³⁷⁷ Recommendation Rec [2005] 9 of the Committee of Ministers to member states on the protection of witnesses and collaborators of justice (rekommendation [2005] 9 om skydd av vittnen och personer som samarbetar med rättsväsendet).

³⁷⁸ Prop. 2005/06:138, s. 13.

³⁷⁹ <http://www.polisen.se/Om-polisen/Om-Polisen-i-Sverige/Verksamheten/Brottsutredning/Personsakerhet/> 2009-04-10 kl. 17:40.

³⁸⁰ KOM/2007/0693, pp. 6-7.

8 Analys

Att vittnen som kallas för att höras om sina iakttagelser i samband med brott de facto kommer till förhandling och därvid avger en sanningsenlig utsaga är av stor vikt, inte bara för parterna i det aktuella målet utan även för rättssamhället i stort. I många fall är vittnesutsagor den övervägande eller kanske till och med den enda och/eller avgörande bevisningen i ett mål. I dessa fall är det än mer viktigt att vittnets utsaga sanningsenligt avges inför rätten. Ibland kan det dock, på grund av yttre påtryckningar, vara svårt för vittnet att fullgöra den medborgerliga skyldighet som åligger honom eller henne. Dessa påtryckningar sätter vittnet i ett dilemma, vilket kan få konsekvenser för såväl vittnet själv som parterna i målet och rättssäkerheten i hela landet. Det är således angeläget att samhället gör allt i dess makt för att vittnet i detta dilemma, trots påtryckningar och rädsla, kan fullgöra den medborgerliga vittnesplikten. Det är en självklarhet och en skyldighet för samhället att skydda sina medborgare. Då det allmänna ställer krav på sina medborgare att ovillkorligen ställa upp och vittna i samhällets tjänst kan man inte mindre än begära att medborgarna skall kunna uppfylla denna plikt utan att utsätta sig själva och sina familjer för fara.

Trots att det idag finns en mängd åtgärder att vidta för att öka säkerheten för vittnen i utsatta situationer kan konstateras att brottet övergrepp i rättsak de senaste åren har ökat stadigt och att behovet av att utveckla skyddsinsatserna i allra högsta grad kvarstår.

I detta avslutande kapitel kommer en diskussion om vittnespliktens omfattning att föras varefter vittnets utsatta situation i förhållande till kriminella mc-gäng som hotande grupp kommer granskas. Därefter kommer den obefogade rädsla som vittnen i nämnda mål kan uppleva att undersökas och analyseras. Vidare kommer de i uppsatsen behandlade säkerhetslösningarnas för- och nackdelar att diskuteras varpå följer av såväl otillåten påverkan som de möjliga säkerhets- och skyddsåtgärderna slutligen kommer att undersökas.

8.1 Vittnesplikten

Under själva domstolsförhandlingen finns som ovan beskrivits (i kapitel 2.3) en straffsanktionerad sanningsplikt. Ett brott mot denna plikt kan medföra straffansvar för mened. Att bevisa personligt ansvar för detta brott kan dock många gånger vara svårt. Menedsbrott som innebär rena lögnar i rakt motsatt riktning från sanningen är troligtvis inte lika vanliga som att ett vittne uppger sig inte minnas vad som skett. Att vid utredning av ett eventuellt menedsbrott bevisa att personen i fråga de facto mindes händelsen men uppgav det motsatta kan vara förenat med stora svårigheter. Även statistik avseende lagföring för mened visar på detta. Relativt få personer lagförs varje år för brottet, vilket enligt min uppfattning snarare torde vara

en följd av svårigheter att få till stånd fällande domar än att brottet begås i mycket ringa omfattning.

Lagstiftaren ser dock mycket allvarligt på menedsbrottet och det anses till och med utgöra ett artbrott med relativt hög straffskala. I många fall kan säkerligen information till allmänheten om brottsbeskrivningens innehåll och gärningens allvar bidra till att brottslighet av denna form förhindras. Exempelvis kan information tjäna ett gott syfte vid ungdomsbrottslighet, där påtryckningar på bevispersoner är vanligt förekommande och de utsatta personerna också ofta är ungdomar. Många av dessa är inte medvetna om innebörden och vidden av det straffansvar de åtar sig då de avlägger vittneseden och inser därmed inte allvaret i att de bryter mot den.

I fråga om mc-kriminalitet synes information om menedsbrottet dock inte utgöra ett lika gott alternativ för att minska brott mot vittneseden. Oavsett om den utsatte bevispersonen själv är kriminellt belastad eller en icke-kriminell medborgare som av ren slump kommit i mc-medlemmens väg torde föreställningen om mc-gängens kapabilitet att begå hämmande eller hämnande gärningar ändå utgöra anledning att fara med osanning under ed, trots att man inser vikten av denna. För att få bevispersoner som hotas att utsättas för repressalier av kriminella mc-gäng att inte begå mened torde exempelvis stöd och skydd i domstolen samt förbyggande åtgärder för att förhindra mc-kriminalitet i allmänhet utgöra mer effektiva åtgärder.

Vidare kan påstås att den nuvarande svenska processregleringen innehåller en "lucka" i och med det faktum att det inte föreligger någon sanningsplikt under förundersökningen. Vittnen som utsatts för påtryckningar redan under förundersökningen kan, utan att riskera straff för det, ljuga eller undanhålla information under förhör hos polisen. Genom att redan under förundersökningen försöka visa på att man vet mindre än man de facto gör kan vittnen helt slippa vittna i domstol, där sanningsplikt gäller. I vissa fall kan vittnets bristande information till rättsväsendet under förundersökningen till och med leda till att åtal i målet aldrig väcks. Ett dylikt agerande skulle således kunna medföra att personen slipper hamna i ett dilemma där denne tvingas välja mellan att följa den straffsanktionerade vittnesplikten och därmed riskera att utsättas för otillåten påverkan eller att, för att slippa dessa påtryckningar, bryta mot nämnda plikt.

För att täcka denna "lucka" skulle en straffsanktionerad sanningsplikt kunna införas redan under förundersökningen. Risken finns dock att detta skulle medföra en större ovilja från allmänheten att medverka i processen eftersom människor torde vara mer medgörliga då de agerar utav frivillighet. Tanken under förundersökningen är att få fram så mycket information som möjligt om den aktuella händelsen att åtal kan väckas och förhoppningsvis slutligen leda till en fällande dom eller till att undersökningen kan läggas ner. En reformation av den svenska lagstiftningen skulle kunna medföra en minskad benägenhet att anmäla brott då medborgarna skulle vara medvetna om att en anmälan per automatik innebär att de träder in i en situation där de själva

inte, utan att undgå straffansvar, kan styra över den information de tvingas dela med sig av.

8.2 Mc-gängen

Kriminella mc-gäng utgör generellt sett en stor del av brottsutövarna i Sverige. Detta är en grupp som, redan innan intåget i Sverige, öppet och systematiskt satte sig själva utanför samhällets lagar och regler. Deras laglöshet var deras kännetecken och var de än befann sig spred de skräck och lämnade förstörelse efter sig då de drog vidare. Till viss del verkar de på samma sätt även i dagens Sverige. De kriminella motorcykelorganisationer som idag är verksamma här i landet är till stor del fast baserade och åker inte runt på spontana brottsturnéer på samma sätt som vid tiden för mc-gängens ursprungliga bildande. Icke desto mindre sprider gängen skräck i samhället och begår brott på regelbunden basis.

En del av deras skräckinjagande uppsyn erhåller de genom att de agerar i grupp och att de ovillkorligen ställer sig bakom de andra medlemmarna inom den egna klubben. Detta gör, i förhållande till vittnesproblematiken, att det många gånger inte räcker att vidta åtgärder för att personen som begått grundbrottet skall hindras från att ta kontakt eller söka påverka vittnen i målet, utan även att andra medlemmar hindras ifrån det. Detta torde enligt min uppfattning medföra att problemen med mc-gäng som hotande grupp ofta ter sig större än vid annan vittnespåverkan, där gärningsmannen inte tillhör någon kriminell sammanslutning.

De resurser som kan komma att sättas in för att förhindra att brott begås av en person som är intagen på anstalt (se ovan, kapitel 7.4) får allt mindre betydelse i fråga om kriminella mc-gäng då det inte är ovanligt att andra personer inom den kriminella organisationen istället utför påtryckningar på bevispersonen. Av samma anledning kan det vara svårt för extremt utsatta vittnen att omlokaliseras inom Sverige eftersom många kriminella mc-gäng har grupperingar på ett stort antal svenska orter. Då mc-gängen jobbar mycket med att skydda organisationen som helhet kan vittnen komma att utsättas för påtryckningar av lokala grupperingar var än i Sverige de befinner sig.

Medlemmarna i de här behandlade organisationerna lever till viss del fortfarande utanför samhällets lagar och regler vilket är något de inte gör en hemlighet av. Brottslighet och kriminalitet är en del av deras vardag och det finns inte mycket de drar sig från att göra för att skydda sig själva och den egna gruppen. Detta medför att de har lite att förlora på att söka påverka vittnen genom såväl hot som regelrätt våld. För de fall grundbrottet är ett relativt grovt brott kan det upplevas som att de har mer att vinna på att utöva påtryckningar på bevispersoner än de har att förlora på det. Resultatet av ett sådant beteende kan alltså antingen få utgången att påtryckningarna lyckats och att de därför helt kan gå fria från ansvar eller att det otillåtna påverkansförsöket anmäls till polisen och de därför förutom att de döms för det ursprungliga brottet också döms för övergrepp i rättsak. I det senare

fallet blir påföljden många gånger inte nämnvärt skärpt eftersom grundbrottet i sig ofta medför en relativt hög straffsats. Innebörden blir således att grova brott kan komma att löna sig för vissa grupper, däribland kriminella mc-gäng.

De kriminella mc-gängen är många gånger heller inte rädda för att hota och på andra sätt påverka personer inom rättsväsendet. Detta gör att även en mängd företrädare för denna verksamhet känner rädsla och utsatthet i samband med att de i sin yrkesroll tvingas möta mc-organisationernas medlemmar. Denna rädsla kan till och med leda till att myndighetspersoner väljer att inte ingripa trots att de uppmärksammas på att medlemmar i kriminella mc-gäng begår brott och sprider hot och skräck i samhället. Det är ett mycket allvarligt problem att inte ens myndighetspersoner vågar ingripa mot dessa gäng då detta medför att gängens position som en grupp som agerar helt utanför lagen ytterligare förstärks.

Vidare kan rättsväsendets ovilja att ingripa mot dessa organisationer medföra att personer som utsätts för brott av mc-gängen eller som hotas och skräms till tystnad av dem inte vågar anmäla det. Anledningen till det är rädsla för att rättsväsendet ändå inte kommer att vidta åtgärder och att deras egen situation i och med detta endast skulle förvärras. Även detta medför att mc-gängens position som utanför lagen stående förstärks. Att rättsväsendet inte vågar eller av andra anledningar inte ingriper mot vissa grupper i samhället är förödande för samhället i allmänhet och för rättssäkerheten i synnerhet. Det är således något vi inte under några omständigheter kan acceptera. Ett starkare stöd och klarare riktlinjer för myndighetsmedarbetare skulle kunna leda till en ökad trygghet och ett gemensamt agerande hos rättsväsendets olika myndigheter, vilket i sin tur leder till att mc-gängen inte kan agera utanför lagen på samma sätt som de idag synes kunna.

Mc-relaterad brottslighet måste under alla omständigheter bemötas från samhällets sida. Detta gäller såväl mc-kriminaliteten i stort som mc-gängens otillåtna påverkan av bevispersoner. Att jobba förbyggande mot dessa nätverks brottslighet i allmänhet torde inte bara medföra att denna verksamhet möter motstånd utan även att deras behov av att påverka vittnen minskar. För att kunna motarbeta nätverken bör det bland annat finnas klara nationella riktlinjer för det polisiära arbetet avseende mc-kriminalitet. Vidare bör fokus läggas på att över huvud taget lagföra medlemmar i dessa organisationer, särskilt personer i ledande ställningar. Det behöver inte nödvändigtvis handla om lagföring för grov brottslighet men det är viktigt att samhället visar att mc-gängens medlemmar har rättsväsendets ögon på sig. Även andra myndigheter bör gå samman för att kartlägga medlemmarna och för att försvåra mc-gängens kriminella verksamhet, till exempel genom att förhindra dem att hyra lokaler, starta företag och bli bidragstagare.

8.3 Obefogad rädsla och självcensur

Som beskrivits ovan (i kapitel 3.2) är det inte helt ovanligt att vittnen väljer att låta sig påverkas av handlingar som aldrig genomförs och hot som aldrig uttalas. Vittnena tror alltså att det föreligger ett hot emot dem och att de gör bäst i att inte medverka i rättsprocessen av rädsla för att utsättas för repressalier. Problemet med självcensur torde vara särskilt vanligt i samband med mål rörande organiserad brottslighet. Då en person bevitnat ett brott som begåtts av en medlem av andra kriminella nätverk kanske det inte alltid framgår att gärningsmannen tillhör en brottslig organisation. I fråga om brott begångna av medlemmar av kriminella mc-gäng torde det dock oftast framgå med tydlighet eftersom dessa vanligen klär sig i vad som kommit att bli deras signum, emblembeprydda skinnvästar. Deras blotta uppenbarelse kan te sig skrämmande och hotfull särskilt då media, i såväl nyhetssändningar och tidningar som tv och film, i årtal förmedlat bilden av mc-gängen som farliga och grovt kriminella sammanslutningar. Med ledning av detta är det lätt för bevispersoner att komma till slutsatsen att de skulle kunna komma att utsättas för hot och våld om de skulle vittna mot någon av organisationernas medlemmar. En föreställning om motorcykelgängen som hänsynslösa män som inte drar sig för att ta till handling gör att många av ren rädsla väljer att inte anmäla brott, att inte samarbeta med polisen och att inte fullgöra sin vittnesplikt.

Detta är ett problem som bland annat kan finna sin lösning i mediernas rapportering av mc-gängen rent generellt men också genom de trygghetsinsatser som riktas mot vittnen i mål med anknytning till sådana organisationer. Informationen att mc-gängens medlemmar inte ovillkorligen hotar och söker påverka vittnen måste nå allmänheten. Vittnena måste känna trygghet i att vända sig till rättsväsendet och i att vittna. Trygghet av detta slag kan från samhällets sida ges bland annat genom vittnesstöd vilka kan ge information och stödja i samband med rättegångstillfället. Tyvärr kommer vittnen inte i kontakt med dessa förrän relativt sent i rättsprocessen. Det viktiga är att få vittnena att känna trygghet redan vid inledningen av rättsprocessen, vilket i första hand torde kunna ges av polisen redan under förundersökningen. Medborgarna måste känna säkerhet, stöd och förtroende för samhället för att av egen fri vilja medverka i processen och göra det på ett sätt som inte riskerar varken deras egen säkerhet eller rättssäkerheten.

8.4 Säkerhet, skydd och förbyggande åtgärder

Som tidigare beskrivits finns en rad åtgärder som kan sättas in för att bekämpa och förebygga hot och våld mot vittnen. Den eller de hotande personerna samt hoten och våldets karaktär måste vara avgörande vid valet av åtgärd. För många vittnen innebär själva uppträdandet i domstolen det största obehaget och det är kanske första gången sedan brottet begåtts som denne tvingas konfronteras med den tilltalade. Det är även i samband med detta tillfälle som många hotelser uttalas. Med anledning av detta är det

viktigt att det finns metoder och åtgärder att vidta vid just rättegångstillfället. Att exempelvis slippa vittna i den tilltalades närvaro kan lätta något på spänningen och medföra att vittnet talar fritt och ohämmat. Detsamma gäller då vittnesförhör hålls i åhörarens utevaro. Särskilt då den tilltalade tillhör en kriminell organisation, såsom ett mc-gäng, kan hotelserna uttalas inte bara av gärningsmannen till grundbrottet utan även av andra inom samma nätverk. Att hindra dessa personer från att närvara under vittnesmålet genom att förordna om att utesluta vissa personer fungerar både som en trygghet för vittnet och en markering gentemot den hotande gruppen, även om det ej kan beslutas om förhör i utevaro enbart på grund av den senare anledningen. Samtidigt är det viktigt att det, för rättsäkerhetens skull, inte förordnas om förhör i någons utevaro i för stor utsträckning eftersom offentlighet är den rådande huvudprincipen. Det är en fin balansgång för rätten att avgöra om vittnets rädsla endast grundar sig på ett personligt obehag eller om det föreligger ett konkret hot bakom den.

Som tidigare nämnts (se ovan, kapitel 7.5) utvecklas hela tiden det internationella samarbetet rörande skydd för bevispersoner. I dagsläget är det relativt mycket som skiljer de olika ländernas säkerhetsarbete åt. Exempelvis tillåts anonyma vittnen bland annat i Norge, Danmark och Nederländerna under vissa förutsättningar.³⁸¹ Vidare tillåts vittnen som hotas i Litauen att bära vapen och erbjuds kostnadsfri plastikkirurgi.³⁸² Att Sverige skulle närma sig lösningar likt de litauiska känns väldigt främmande och sannolikheten att dylika metoder någonsin kommer att tillämpas i Sverige torde enligt min uppfattning inte vara särskilt stor. Däremot har metoden med anonyma vittnen vid flera tillfällen diskuterats i Sverige men inte ansetts utgöra en lösning vars positiva följder överväger de negativa. Troligtvis skulle många vittnen känna en ökad trygghet vid sin medverkan i rättsprocessen om de tillåts vittna anonymt, vilket är ett ändamål som är väl värt att beakta. Likväl har förfarandet ansetts utgöra ett hot mot såväl den tilltalades rätt till en rättvis rättegång som den allmänna rättssäkerheten. Det kan även konstateras att anonymitet under vittnesmålet endast kan tillämpas då vittnet är ett så kallat tillfällighetsvittne. Metoden skulle därmed inte vinna tillämplighet i de fall där det många gånger finns störst behov av skydd, bland annat vid familjevåld och ungdomsbrottslighet, eftersom vittnet i dessa fall sedan tidigare är känd för den tilltalade. Vidare bör poängteras att anonyma vittnen medför en sämre trovärdhet till vittnesmålet och riskerar således att urholka hela vittnesinstitutet. Jag är själv benägen att hålla med den idag rådande svenska uppfattningen om anonyma vittnen som en lösning med för många negativa följder för att kunna användas i en säker rättsstat.

Det finns härutöver ett antal mer eller mindre ingripande åtgärder som kan vidtas utanför själva rättssalen. Vissa problem kan dock skönjas med somliga av dessa. Metoden att sekretessmarkera en individs personuppgifter har exempelvis en brist i att sekretessen inte är absolut och att ett utlämnande av uppgifter som är sekretessmarkerade skall prövas i varje

³⁸¹ SOU 2004:1, s. 98 ff.

³⁸² Tidningen Brottsoffer, nr 1, 2008, s. 14.

enskilt fall. Som alltid då ett förfarande innehåller en bedömningsdel och den mänskliga faktorn är inblandad finns det en risk att uppgifter som inte bör bli utlämnade ändå blir det och därmed hamnar i orätta händer. Slarv, förbiseende och okunskap hos myndighetshandläggare kan således få förödande konsekvenser. I dagens informationsamhälle finns dessutom otaliga sätt på vilka man kan få reda på adresser och telefonnummer till privatpersoner i Sverige. Av egen erfarenhet vet jag exempelvis att Internetsidan birthday.se publicerar adresser med tillhörande karta till personer med i övrigt hemliga personuppgifter. Detta, bland annat, gör att sekretessmarkeringens verkan avtar något.

Vidare innebär såväl kvarskrivning som sekretessmarkering att den utsattes post vidarebefordras och hotelser som uttalas genom brev och liknande skickas således vidare till den utsattes nya adress. Även om personen i fråga är medveten om att hoten inte med samma lätthet kommer att kunna sättas till verket torde det vara psykiskt påfrestande att få hoten skickade till sig även efter att denne tvingast fly sin ursprungliga bostad. Dessutom har hot som vidarebefordrats med post innan själva förhandlingen har hållits en fortsatt påverkan på den utsatta personen då denne har vetskap om att konfrontation med den eller de hotande personerna kommer att kunna ske i rätten. Någon bra lösning för att komma till rätta med detta problem synes dock inte finnas. Att någon inom rättsväsendet skulle granska den vidarebefordrade posten för att hindra hotelser att komma fram till den utsatta personen är både tidskrävande och integritetskränkande och således inte ett alternativ att föredra.

Även den relativt nya insatsen, det särskilda personsäkerhetsprogrammet, förtjänar en närmare granskning. Programmet utgör en mycket säker lösning för vittnen som utsätts för hot och övergrepp men sedan 2006, då programmet togs i bruk, har endast ett fåtal personer trätt in i det. Att endast ett fåtal personer idag ingår i programmet vittnar om den restriktivitet som genomsyrar hela arbetet. Att inkludera personer i det särskilda personsäkerhetsprogrammet är en enorm förpliktelse från såväl samhällets som den enskildes sida. I många fall blir ett utträde aldrig aktuellt och samhället skall således ofta skydda de innefattade personerna livet ut. För de enskilda personer som inträder i programmet är det ett än större åtagande. Rigorösa tester genomförs för att undersöka om personen klarar av att leva det liv som programmet innebär.

Några kanske tror att ett inträde i programmet innebär att man kan få en nystart i livet, kanske på någon härlig plats som man alltid drömt om. För många blir det dock allt annat än en drömlig tillvaro. Att inträda i programmet innebär att all kontakt med familj, släkt och vänner måste brytas totalt. I vissa fall tvingas den utsatta personen lämna sin pojk- eller flickvän. Allt i det tidigare livet måste lämnas i det förgångna. Kanske finns det ingen möjlighet att få med sina möbler, sina kläder eller sina privata tillhörigheter. Vidare tvingas de utsatta personerna lämna sina jobb, bostäder och hemorter. Kanske är denna ort staden i vilken personen växt upp och kanske finns det aldrig någon möjlighet att återvända, ens för ett

kort besök. Många gånger innebär programmet även att personen tvingas hålla sig gömd på hemlig ort under långa perioder vilket kan vara jobbigt både psykiskt och fysiskt. Många kan även uppleva det isolerade livet som tärande på ett eventuellt förhållande och livet på flykt är ofta ensamt. Dessutom kan det upplevas som mycket jobbigt att inte få prata om sitt tidigare liv eller gamla erfarenheter ifrån det. Kriminella och missbrukande personer som tvingas ingå i programmet kan många gånger uppleva att det är påfrestande att ge upp sin gamla livsstil, något som är en förutsättning för att få inträda i programmet.

8.5 Slutsats

Lika lätt som vi alla kan bli vittne till ett brott, lika lätt kan vi utsättas för ett. Jag tror att vi alla vill att de som bevitnar det senare kommer att medverka till att rättvisa skipas och att vi får ett avslut på en många gånger otäck upplevelse. Genom att sätta sig in i en målsägandes situation gör att vi alla kan se vikten av att vittnen fullgör sin plikt. Att vittnen till brott som begås av grovt kriminella personer inom organiserade nätverk vågar anmäla dessa brott och i domstol vittna om dem är även en förutsättning för en fungerande rättsstat. Om samhället inte kan säkerställa dessa personers säkerhet riskerar personerna att drabbas av såväl fysiska följder som psykiskt lidande och grova brott kan förbli ouppklarade. En bristande insats från det allmänna kan resultera i att vittnen och andra bevispersoner väljer att inte samarbeta med rättsväsendet för att lösa begångna brott.

Det är svårt att arbeta preventivt för att få mc-gäng att sluta hota vittnen. Information och dylikt till dem skulle troligtvis hjälpa föga i arbetet med att förhindra kriminella mc-organisationer att söka påverka vittnen. Istället krävs åtgärder för att förhindra att dessa nätverk från första början kan begå de så kallade grundbrotten. Åtgärderna kan vidtas, inte bara av polis, åklagare och domstol, utan även av andra myndigheter och företag genom att dessa försvårar de kriminella mc-gängens fortlevnad. Ett gott samarbete mellan de här nämnda verksamheterna kan göra mc-organisationernas kriminella verksamhet mycket mindre lönsam.

De flesta som är delaktiga i en rättsprocess utsätts *inte* för hot eller påtryckningar av annat slag och de som de facto upplever sig utsatta för otillåten påverkan är ofta målsäganden och inte vittnen. Avseende de personer som hotas av medlemmar av kriminella mc-gäng kan sägas att de till största del själva är kriminellt belastade, ofta aktiva inom samma nätverk som den som uttalar hoten, och att påverkare och bevisperson ofta är bekanta med varandra sedan tidigare. Det kan således konstateras att den grupp som i denna uppsats undersökts, det vill säga tillfällighetsvittnen till brott som begås av medlemmar i kriminella mc-gäng, inte torde utgöra en vidare stor problemgrupp. Samtidigt har brottet övergrepp i rättssak ökat markant de senaste åren och då är ändå mörkertalet vid denna form av brott mycket stort. Det är inte helt svårt att dra slutsatsen att de som trots allt utsätts för påtryckningar av motorcykelorganisationer kan komma att

utsätts för tämligen allvarliga sådana och hoten kan därför, även om riktat mot få, inte förringas.

Det är av yttersta vikt att samhället utvecklar arbetet för att höja säkerheten och förebygga att otillbörlig påverkan utövas mot bevispersoner. Detta eftersom problematiken med utsatta och hotade vittnen riskerar säkerheten för såväl enskilda individer som rättssäkerheten i stort. I fråga om de i denna uppsats behandlade grupperna bör företrädesvis information om såväl förfarandet i domstol som om kriminella mc-gäng ges till medborgare i allmänhet och vittnen i synnerhet. Det är viktigt att informationen når ut under ett tidigt stadium i rättsprocessen, gärna ännu tidigare, så att dessa personer aldrig hinner uppleva någon rädsla.

Vad gäller insatser för att hindra mc-organisationerna att utöva påtryckningar på bevispersoner torde enligt min mening generella brottsförebyggande åtgärder vidtas för att hindra dem från att begå brott över huvud taget. Om vi vill ha en säker rättsstat krävs att vi skyddar våra medborgare från brottslighet i allmänhet och från otillåten påverkan i synnerhet, för det är av yttersta vikt att de kan fullgöra sina medborgerliga plikter utan att behöva göra det med livet eller hälsan som insats.

Käll- och litteraturförteckning

TRYCKTA KÄLLOR

Offentligt tryck

JO 1966

JO 1976/77

JO 1985/86

JO 1995/96

JO 2004/05

Ds 1995:1 – Vittnen och målsägande i domstol.

SOU 1990:92 – Våld och brottsoffer.

SOU 1998:40 – Brottsoffer. Vad har gjorts? Vad bör göras?

SOU 2002:71 – Nationell handlingsplan mot våld i nära relationer.

SOU 2004:1 – Ett nationellt program om personsäkerhet.

Prop. 1981/82:141 – Om ändring i lagstiftningen om kriminalvård i anstalt m.m.

Prop. 1983/84:78 – Om ändringar i rättegångsbalken m.m.

Prop. 1986/87:89 – Om ett reformerat tingsrättsförfarande.

Prop. 1987/88:137 – Om besöksförbud.

Prop. 1993/94:143 – Brottsoffren i blickpunkten – en brottsofferfond och andra åtgärder för att stärka brottsoffrens ställning.

Prop. 1996/97:135 – Ändring i brottsbalken. Skärpning av straff för övergrepp i rättssak.

Prop. 1997/98:9 – Skydd för förföljda personer, samordningsnummer m.m.

Prop. 2000/01:32 – Säkerhetskontroll i domstol.

Prop. 2001/02:59 – Hets mot folkgrupp.

Prop. 2002/03:70 – Ytterligare åtgärder för att motverka våld i nära relationer.

Prop. 2004/05:131 – En modernare rättegång - reformering av processen i allmän domstol.

Prop. 2005/06:138 – Personsäkerhet.

Prop. 2005/06:161 – Sekretessfrågor, skyddade adresser m.m.

Prop. 2006/07:127 – Några ändringar i kriminalvårdslagstiftningen.

Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om särskilt personsäkerhetsarbete m.m. (RPSFS 2006:9, FAP 480-1).

Rapporter

Brottsförebyggande rådet, BRÅ-rapport 1999:6 – Mc-gäng.

Brottsförebyggande rådet, BRÅ-rapport 2008:8 – Otillåten påverkan mot brottsoffer och vittnen. Om ungdomsbrott, relationsvåld och organiserad brottslighet.

Brottsförebyggande rådet, BRÅ-rapport 2008:12 – Brottsoffers benägenhet att anmäla brott.

Försvarets forskningsanstalt, Vetenskaplig rapport FOA-R- -99-01010-170- -SE, Svedin, L., ”Kriminella MC-gäng: En transnationell hotbild – Hotbildsanalys, scenarier, åtgärdsförslag”, 1999.

Rikspolisstyrelsen, RPS Rapport 1990:4 – Vittneskydd.

Lagtextkommentarer

Holmqvist, L., Leijonhufvud, M., Träskman, P., Wennberg, S., ”Brottsbalken – En kommentar. Del II (13-24 kap). Brotten mot allmänhet och staten m.m.”, 6:e uppl., 2009, Norstedts Juridik AB.

Doktrin

Bring, T., Diesen, C., ”Förundersökning”, 3:e uppl., 2005, Norstedts Juridik AB.

Carlsson, P., Persson, M., ”Processrättens grunder”, 7:e uppl., 2004, Iustus förlag.

Danelius, Hans, ”Mänskliga rättigheter i europeisk praxis – en kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna”, 3:e uppl., 2007, Norstedts Juridik AB.

Danielsson, S., ”Förundersökning i brottmål”, 3:e uppl., 2007.

Ekelöf, P., Boman, R., Rättegång – Fjärde häftet”, 6:e uppl., 1995, Norstedts Juridik AB.

Ekelöf, P., Edelstam, H., Boman, R., ”Rättegång – Femte häftet”, 7:e uppl., 1998, Norstedts Juridik AB.

Jareborg, N., ”Brotten – Tredje häftet. Brotten mot allmänheten och staten.”, 2:a uppl., 1987, Norstedts Juridik AB.

Wennberg, S., ”Introduktion till Straffrätten”, 6:e uppl., 2002, Norstedts Juridik AB.

Tidskrifter

Apropå, Brottsförebyggande rådets tidskrift, nr 5-6, 1996.

Tidningen Brottsoffer – Brottsofferjourernas Riksförbund, nr 1, 2008.

OTRYCKTA KÄLLOR

Internet

Brottsförebyggande rådet, brottsstatistik 2007

http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&module_instance=21&id=452&statsType=420&statsCounty=La&Year=2007&type=1&statsPopulation=all .

Brottsofferjourernas riksförbund, vittnesstöd

<http://www.boj.se:81/index.pl/vittnesstd5> .

Polisen, skydd för hotade – så arbetar polisen

<http://www.polisen.se/Om-polisen/Om-Polisen-i-Sverige/Verksamheten/Brottsutredning/Personsakerhet/> 2009-04-10 kl 18:55

Polisen, det särskilda personsäkerhetsprogrammet

<http://www.polisen.se/Utsatt-for-brott/Stod-och-hjalp/Brottsofferskyd/Personsakerhetsprogrammet/> .

Skatteverket, information om skyddade personuppgifter

<http://www.skatteverket.se/folkbokforing/ovrigt/infoskydd.4.18e1b10334eb e8bc80001711.html>.

Skatteverket, Pressmeddelande 2008-10-27

<http://www.skatteverket.se/nyheterpressrum/pressrum/regionalapressmeddelanden/2008/2008/skyddavpersonuppgifterokar.5.5cbdbba811c9a768f0c800 07263.html> .

Svensk Maffia, Nyhetsarkivet

www.svenskmaffia.se .

Zeteo, lagtextkommentar på Internet.

INTERNATIONELLA KÄLLOR

Europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (EKMR).

Recommendation Rec [2005] 9 of the Committee of Ministers to member states on the protection of witnesses and collaborators of justice (rekommendation [2005] 9 om skydd av vittnen och personer som samarbetar med rättsväsendet).

Kommissionens arbetsdokument om genomförbarheten av EU-lagstiftning på området för skydd av vittnen och personer som samarbetar med rättsväsendet - KOM/2007/0693 slutlig.

Meddelelse om rekommandasjon 20/2001/medborger (Meddelande från Nordiska rådets möte i mars 2002 angående nordiskt samarbete avseende vittnesskydd).

RÄTTSFALL

NJA 1939 s. 363

NJA 1982 s. 836

NJA1994 s. 497

NJA 2004 s. 93

NJA 2007 s. 874

RH 2003:23

B-1146/08